

UNITÉ

JAARGANG 5 - EDITIE 2

Eternit

acco
MAAKT KENNIS MET U

Vlaanderen
verbeelding werkt

PUBLICATIE 22.05.15

EXISTENZ VTK VZW

BLOK 6, STUDENTENWIJK ARENBERG 6/0, 3001 HEVERLEE

VOORWOORD

Beste lezer,

Het werkingsjaar van de twintigste editie van Existenz loopt bijna op zijn einde. Een jaar lang hebben we werkelijk het beste van onszelf gegeven om te bewijzen dat het thema architectuur nog lang niet uitgeput is. Het is erg leuk geweest, druk ook, en leerrijk. En het is vooral ontzettend snel gegaan. Deze Unité is helaas het allerlaatste dat wij u dit jaar te bieden hebben, voor we de fakkel doorgeven aan de volgende lading enthousiastelingen. Het is tegen onze verwachtingen in - eerlijk is eerlijk - weer een behoorlijk vol boekje geworden. Er valt een heleboel te lezen over tal van onderwerpen, en voor de prentjeskijkers onder ons (schuldig) zijn er ook weer een hoop mooie foto's om gewoon naar te kijken.

Nog een laatste keer dompelen we u onder in de wondere wereld van architectuur, design en stedenbouw die wij onze thuis noemen. Uiteraard doen we uitgebreid verslag - weliswaar in beeld - van de Existenzweek, waar u ons weer eens massaal bent komen vervoegen in de meest vierdimensionale versie van onze natuurlijke habitat. We hopen hiermee de laatste zieltjes te hebben overtuigd tot een liefde voor onze gebouwde en ongebouwde omgeving.

Die liefde is echter niet louter onvoorwaardelijk: er mag gerust nog wat veranderen in de manier waarop we bouwen.

Zo weten we onderhand dat onze plek op aarde beperkt is. Ook in onze contreien dringen gepaste maatregelen zich op, wat neerkomt op meer doen met minder, niet geheel toevallig ook het motto van Existenz. Leo Van Broeck, architect en ontwerpbegeleider aan de KU Leuven, doet op expliciete vraag van burgemeester Louis Tobback een poging uit te leggen waarom we nood hebben aan kwalitatieve architectuur, en wat dat dan juist mag zijn. We zijn overigens verheugd u te melden - in navolging van het artikel in de vorige editie - dat ook in de toekomst een Vlaams Bouwmeester zal toekijken op de kwaliteit van de architectuur in Vlaanderen.

Daarnaast interviewen we de Portugese architect Carlos Mourão Pereira, ondertussen bijna tien jaar ervaringsdeskundige als blinde. Hij vertelt ons waarom *multisensorial architecture* zo belangrijk is en hoe we de focus op het visuele kunnen verleggen naar ontwerpen voor alle zintuigen.

Verder passeren ook bouwtechniek, materiaalkunde, beeldhouwen, fotografie en een gezonde dosis activisme de revue. Dit alles en nog zoveel meer vindt u als u deze pagina omslaat. Mij was het alvast een genoegen (een deel van) uw leesvoer dit jaar te mogen serveren. Ik kijk, samen met u, al ongeduldig uit naar de volgende.

Lisa Buldeo Rai
verantwoordelijke Unité

INHOUD

- 1 VOORWOORD
- 4 GEACHTE BURGEMEESTER, BESTE LOUIS
- 8 KRONIEK VAN EEN AANGEKONDIGDE PARKING
- 11 ONZE GLAZEN BOTERHAM
- 12 COHOUSING BOTANICO
- 14 SELFMADE SAUNA
- 18 BOUWEN MET BEELDEN
- 20 EXISTENZWEEK IN BEELD
- 32 ARCHITECTURE BEYOND VISION
- 36 20 JAAR EXISTENZ
- 44 LEVEN IN HET DUISTER
- 48 MIES MEETS PAJOTTENLAND
- 52 GROW IT YOURSELF
- 56 PRINT EENS EEN FLATGEBOUW
- 60 STUDENT DESIGN COMPETITION
- 66 NATUURLIJK, I AM FROM LEUVEN
- 68 DE PADEN VAN DE CHATMIKAZE
- 73 DE STAD VAN DE TOEKOMST?
- 76 A LUZ É BOA EM LISBOA

GEACHTE BURGEMEESTER, BESTE LOUIS,

Leo Van Broeck, architect en ontwerpbegeleider

Tijdens de opening van de ExistenzWeek van de studenten architectuur hadden we samen het genoegen om nog 's deel te nemen aan een debat over architectuurwedstrijden en architectuurkwaliteit. Tijdens dat debat kwam een oude - en ondanks vele pogingen nog steeds onopgeloste - vraag van U opnieuw op tafel: 'wil iemand me nu eens eindelijk uitleggen wat architectuurkwaliteit is en hoe ik het verschil kan zien tussen goede en slechte architectuur'. Ik had U toen publiekelijk beloofd om daartoe een poging te wagen. Vandaar dit schrijven.

Dat U toegeeft niet te weten wat architectuurkwaliteit is, en dat de vraag naar verduidelijking gesteld wordt, net door de burgemeester die een zeer grote bijdrage geleverd heeft om Leuven opnieuw architecturaal op de kaart te zetten, siert U. En ik ga beginnen met me bij U aan te sluiten: ik weet het namelijk ook niet voor 100% sluitend en zeker. Daarvoor is architectuur een te veelzijdig begrip en zijn er te veel definities van wat haar kwaliteit uiteindelijk inhoudt. Maar als professional mag ik me niet wegsteken achter deze complexiteit en ben ik verplicht om een poging te wagen. Ik ben op voorhand gedoemd om te mislukken, maar ik zal trachten zo voorzichtig en onderbouwd mogelijk op mijn bek te gaan. Tegelijk stel ik vast dat het niet allemaal zo onzeker is: als we met een aantal juryleden ontwerpen beoordelen of quoteren dan liggen onze scores zelden ver uit elkaar. Wat er op wijst dat er toch heel wat objectiviteit aanwezig is in architectuurkritiek...

Om te beginnen is architectuurkwaliteit geen vast begrip. Wat men eronder verstaat, verandert doorheen de geschiedenis. Van het voldoen aan een elementaire basisbehoefte van de voorhistorische mens (een veilig onderkomen), tot de meest complexe definities die geformuleerd werden in de architectuurtheorie en -geschiedenis. Wat we sinds het modernisme van de jaren '20 vaststellen is een transformatie van de Vitruviaanse definitie 'utilitas, firmitas, venustas'. In een geglobaliseerde samenleving werkt het oude begrip 'venustas' niet meer. De 'beaux arts' visie op architectuur is uitgehold, er is geen esthetisch credo of geen vormelijke ideologie meer. "Form follows function" heeft architectuur geresponsabiliseerd. Architectuur gaat niet over mooi of

lelijk, maar over hoe goed of slecht ze functioneert. En dan verschuift de focus natuurlijk enorm. Alles staat of valt dan met hoe je het begrip 'functioneren' definieert. Wat verwachten we van architectuur? Wat wordt van haar gevraagd? En hoe goed beantwoordt ze dan aan de gestelde eisen? Om hier verder op in te gaan, zal ik werken met een aantal voorbeelden. Korte stukjes tekst die kwaliteit en 'goed functioneren' benaderen op verschillende schaalniveaus. In de hoop op die manier raketings langs mogelijke definities te scheren. Het is tenslotte slechts een kort artikel, geen doctoraat.

- Architectuurkwaliteit begint met het in vraag stellen van de vraag: Is het wel een goed idee om dat programma op die plek te bouwen? Een architect moet de integriteit hebben om opdrachten te weigeren. Zo is het vandaag in Vlaanderen niet langer verantwoord om vrijstaande woningen te bouwen in buitenstedelijk gebied. Veel te veel architecten zijn medeplichtig aan versnippering van bebouwde oppervlakte in lage dichtheid. We kunnen ons niet langer wegsteken achter stedenbouwkundige regels. Het is niet omdat foute praktijken op een hoger planningsniveau zijn toegelaten dat men er zich op een lager planningsniveau aan kan bezondigen zonder mee verantwoordelijk te zijn voor die keuze.

- Op een overbevolkte planeet die te klein geworden is, is de hamvraag van architectuur aan het verschuiven in de richting van stedenbouw en ruimtelijke planning. Het gaat om het organiseren en ontwerpen van de ruimtelijke aanwezigheid van de menselijke soort op aarde. De stelling 'think global before you act local' werpt een heel nieuw licht op architectuurkwaliteit. Architectuur dient niet langer alleen de mens, of de maatschappij, maar moet ook rekening houden met het complete ecosysteem van onze planeet. Het is hoog tijd dat de mens niet langer de maat is van alle dingen en dat er een eind komt aan eeuwen en eeuwen antropocentrische stedenbouw en architectuur.

- Dat wil echter niet zeggen dat maatschappelijke meerwaarde totaal onbelangrijk is geworden. Wat architectuur teruggeeft aan de maatschappij en aan haar directe omgeving heeft wel degelijk een grote impact.

Zo was er in het oorspronkelijke BPA van de Leuvense stationsomgeving naast kantoren ook een groot stuk huisvesting voorzien langs de ring. Van zodra men onder druk van de markt die huisvesting heeft opgegeven, was een groot stuk essentiële architectuurkwaliteit voorgoed verdwenen. Nu vormt de strook van het Provinciehuis tot aan het VAC een kilometer lange kantoorbuurt waar 's avonds alle lichten uitgaan... Wat architectuur daarna met haar vormelijke aspecten nog kan goedmaken stelt niet veel meer voor.

De geschiedenis van de mens wordt geschreven in de steden, in een veld van nabijheid en sociale interactie. Ook dat is architectuurkwaliteit.

- Kwaliteit heeft ook te maken met erfgoed. Dat de IMEC toren van aan de Kantien gezien boven het kasteel uitsteekt is een goede zaak. Zo kan je voortaan op elke foto zien dat het kasteel is blijven bestaan tot in de moderne tijd van vandaag. Het is een gezonde reality check. Om echt slank te zijn had hij zelfs wat hoger mogen zijn. Het beste van het verleden verdient het beste van de toekomst. Gebouwd weefsel, en ook gebouwen zelf, sterven op het moment dat ze stoppen met veranderen. Een gebouw als monument beschermen betekent niet dat we het op sterk water zetten. Het betekent eerder dat we het belangrijk genoeg vinden om het ambitieniveau en de kwaliteit van zijn transformaties op te drijven. Het verleden mag geen excuus worden om niet te durven 'zijn'. Zo hebben heel wat romaanse kerken een gotisch koor en een barok altaar. Als men toen al schaamteloos kind van zijn tijd kon zijn is er geen reden om daar vandaag mee op te houden.

- Dat de hoeveelheid groen, en dan vooral de hoeveelheid kwalitatieve verwilderde biotopen en ecosystemen in het Arenbergpark en in de Dijlevallei rond de Celestijnenlaan jaar na jaar kleiner wordt is ook een vorm van gebrek aan architectuurkwaliteit. Het wordt hoog tijd dat de Universiteit zich ernstig beraadt over de ruimtelijke impact van haar expansie. De planeet volbouwen met 'groene' gebouwen vol zogezegd duurzame technologie

kan geen optie zijn. Ook de mobiliteitsaspecten worden meer en meer problematisch, wat recent ook gebleken is bij de aanleg van de nieuwe parking aan de Celestijnenlaan. Waarom zouden alle parkings daar niet geconcentreerd worden in één gestapeld parkeergebouw, hoger, compacter, en met een veel lager grondgebruik dan al het parkeren op het maaiveld?

- Architectuurkwaliteit heeft ook meer en meer te maken met nabijheid. Nabijheid van functies en diensten die het wonen en werken aangenamer maken en minder afhankelijk van de auto. Wie stedelijk woont, vlakbij de school, vlakbij de crèche, vlakbij het werk, vlakbij winkels, cafés en restaurants... die woont op een heel andere plek dan iemand die in de cultuurwoestijn van zijn verkaveling 's avonds geen andere keuze heeft dan op zijn divan al zappend obee te worden. Of laten we twee thuiswerkende grafisch ontwerpers vergelijken. Eén in Brussel en één in een verkaveling op het platteland. Hoe groot is de kans dat die tijdens de middagpauze bij het eten van een broodje iemand tegenkomt die hem vraagt om een logo te ontwerpen? Voor de thuiswerker in de verkaveling is het al zeer onwaarschijnlijk dat hij ergens binnen loopafstand een broodje vindt, laat staan een nieuwe klant. De geschiedenis van de mens wordt geschreven in de steden, in een veld van nabijheid en sociale interactie. Ook dat is architectuurkwaliteit.

Zo, beste Burgervader, ik ben nog niet goed en wel begonnen of mijn twee A4-tjes zijn al vol. Ik weet dat ik gefaald heb. Architectuurkwaliteit is niet zo gemakkelijk en zo snel in te blikken. Het is zoiets als Franse kaas of wijn leren proeven. Voor beginners gaat het om rotte melk en gegist fruitsap. Kaas en wijn moet je leren proeven, het is iets dat je alleen al doende kan leren en waar je nooit absoluut goed in kunt zijn. Misschien geldt dat ook voor architectuur. Wat we in Leuven met onze ogen kunnen vaststellen is dat U met dat 'al doende' architecturaal toch goed bezig bent. Dus kan ik U enkel een devies meegeven dat voor een stuk ook het mijne is: hou de honger naar inzicht en begrip hoog. Verder rest er ons misschien niks anders dan blijven proeven Louis, blijven proeven...

Leo Van Broeck, Philadelphia, 27 april 2015

KRONIEK VAN EEN AANGEKONDIGDE PARKING

Andriy Bruyninckx & Oscar Broeckhoven

Donderdag 23 april, een mooie grijze Belgische dag. Of het nu asfalt of hemel is, bij ons zijn de beide kanten van de horizon vaak 50 tinten grijs. Daar moeten we mee leren leven. We hebben het geluk aan onze zijde en spotten enkele gemotiveerde mannen van de Groendienst. Niets bijzonders zou je denken, ware het niet dat hun ‘remorque’ geladen is met boompjes. Welgeteld 22 boompjes bestemd voor de nieuwe parking langs de Celestijnenlaan. “Toch al iets!”.

“TOCH EEN PARKING”

Sinds het onverwacht rooien van de bomen tegenover de Molen was het enige tijd gissen naar de toekomstige invulling van de plek. Eerder wantrouwig dan benieuwd hielden we de werken nauwlettend in het oog. Naarmate deze vorderden leek onze vrees steeds meer werkelijkheid

te worden, en bij het ontdekken van een nette stapel klinkers wisten we het zeker: dit wordt een parking.

Ik spreek niet louter voor mezelf wanneer ik zeg dat het sindsdien op binnensmonds gevloek onthaald werd bij menig student architectuur. Een soort van groet, maar dan met wederzijdse afgunst, want niet alleen zien wij die parking niet zo graag, die moet ons blijkbaar ook niet hebben: je geraakt er als student niet op.

TIJD VOOR VERDUIDELIJKING

Nu staan we daar, te kijken naar die 22 boompjes. De parking telt zo’n 26 auto’s, die van de Groendienst meegerekend. De overige 174 auto’s ontbreken, net als op het eerste zicht het hele nut van deze klinkervlakte. Het spreekt voor zich, de parking heeft zichtbare gebreken. Van de overschatte capaciteit tot de sombere uitvoering, om dan nog maar te zwijgen over het “ontbloten” van het kasteel, waar professor De Caeter het over heeft (in *De Wereld Morgen*, 18 maart). Wij vonden, na een stevige portie ongeloof en verhitte middagdiscussies, dat het tijd was voor verduidelijking. Wie waren de grote actoren? Vanwaar die capaciteit? Waarom toch daar? Het was tijd om op onderzoek te gaan.

EVEN TERUG IN DE TIJD

We schrijven nu 20 december 2005, het Kyoto protocol is pas enkele maanden in werking en cacaoberoer Evo Morales wordt president van Bolivia. Aan de ene kant van Leuven heeft Inbev zijn zinnen gezet op de herontwikkeling van de Vaartkom, aan de andere kant staat Heverlee een nieuw masterplan te wachten.

Op 20 december 2005 kopte *De Standaard*: “Masterplan voor Zuidelijke Dijlevallei: KU Leuven, Imec en de Stad Leuven bekijken samen de mogelijkheden van de zuidelijke Dijlevallei”.

Veel van de veranderingen die we vandaag op en rond de campus meemaken zijn terug te leiden tot

dat ene masterplan, dat een jaar later zou vastliggen. Het begon allemaal toen onze universiteit de uitbreidingsmogelijkheden van de campus onderzocht, in teken van de toevoeging van enkele nieuwe gebouwen. De Stad Leuven en Imec sprongen mee op de kar om een overkoepelende en coherente visie op de ontwikkeling van heel het gebied te verkrijgen en te verzekeren.

Diegene die dat plan moest uitwerken was deze keer niet Johan Van Reeth (BUUR), maar b0b. Jawel, onze vroegere bouwmeester was met zijn bureau AWG aangesteld om dat plan in goede banen te leiden. En zo geschiedde het, medio 2008 werd het masterplan door Jan en alleman ondertekend. De departementen, het schepencollege, AWG, onroerend erfgoed, ... Kortom, iedereen die wat in de pap te brokken had. Na het goedkeuren van het masterplan werd er in oktober van dat jaar zelfs een hele tentoonstelling gewijd aan de toekomstige veranderingen op en rond de campus.

Nu bleek dat naast onder andere het ESAT, de nieuwe Corelabgebouwen en de voormalige infrastructuurwerken, ook die nieuwe parking keurig uitgestippeld stond op dat ene stukje bos langs de Celestijnenlaan. Het was tenslotte rode zone op het gewestplan dus verboden was het zeker niet.

THE BIGGER PICTURE

We wisten met onze vragen geen blijf en contacteerden Stefaan Saeys, hoofd van de Technische Dienst, en destijds verantwoordelijk voor de uitvoering van het masterplan. Hij stond ons graag te woord in wat achteraf een verhelderend gesprek bleek te zijn.

“Ik heb die plannen persoonlijk meermaals met André Loeckx overlopen. Dat velen nu uit de lucht komen vallen snap ik niet”. De heer Saeys legt ook nader uit waarom die parking daar eigenlijk moest komen en waarom dan nog zo’n kanjer.

Het blijkt dat de capaciteit van de parking voortkwam uit een Mober (mobiliteitseffectenrapport) van enkele jaren terug. Men wou met de parking onder andere het ‘illegaal

parkeren’ in het park voor het kasteel tegengaan en genoeg plaats voorzien voor toekomstige uitbreidingen (onder andere het Departement Werktuigkunde en Corelab deden de nodige capaciteit stijgen). Ook zou het parkeerterrein voor het kasteel verdwijnen en plaats maken voor een kronkelend pad, evenwijdig met de kasseiweg naar het kasteel om zo de landschappelijke kwaliteiten die het park te bieden heeft, optimaal te kunnen uitspelen.

We waren, toegegeven, aangenaam verrast. Het blijkt dus allemaal nog niet zo hopeloos te zijn. Nu blijft de vraag natuurlijk waarom die parking dan zo leeg staat wanneer alles zo berekend en doordacht gebeurde? “Hier is het negatief imago de boosdoener” verduidelijkt Mr. Saeys. Rond het kasteel staan eigenlijk genoeg auto’s om die parking naar een normale bezetting te tillen, maar helaas ontbreekt hier nog de wil.

IDENTITEITSCRISIS?

Het feit dat daar een parking ging komen, was zo te horen onvermijdelijk. “Ik zou zelf niets liever hebben dan dat er veel meer groen zou zijn en iedereen de fiets zou nemen, maar in de realiteit zijn er nu eenmaal mensen die met de auto komen en daar moet ook op voorzien worden” legde Mr. Saeys uit.

Het is natuurlijk nogal ironisch dat men in de streeftocht naar duurzame mobiliteit, iets waar trouwens elke universiteit een voorbeeldrol in zou moeten spelen, gaandweg zo’n parking aanlegt. Dat gebeurt nu eenmaal wanneer dat duurzaam beleid meer duurzaamheid vraagt van de student dan van de personeelsleden. Oh wee als die geen plaatsje vindt. Misschien is dit wel één van die symptomen van het feit dat de universiteit sinds jaar en dag geen duidelijk standpunt(en) meer kan innemen. Herinner u bijvoorbeeld de discussie over de naamsverandering van de universiteit. ‘KU Leuven’, niet meer zo ‘Katholiek’, maar toch nog wel een beetje. De maatregelen zijn nooit volledig, noch dit noch dat, een beetje “half zijn gat”, zou mijn grootmoeder het zeggen.

IT’S NOT OVER UNTIL THE FAT LADY SINGS

Wellicht heeft klagen nu geen zin meer, dat moesten we maar in 2008 doen. Als wij dan kijken naar het huidige scenario nu we *the bigger picture* kennen is het eigenlijk zo slecht nog niet. Het weghalen van de auto’s uit het park naar de rand is zeker een goede ingreep die het kasteel wat troost biedt voor dat ‘ontbloten’. Ook wat de overschatte capaciteit betreft, zijn er oplossingen voorhanden.

Nu we dan toch zo’n joekel ter beschikking hebben, is het dan niet beter om het beleid consistent door te trekken naar de parking tussen het Molengebouw en het Kasteel, en het park bijvoorbeeld verder autovrij te maken? Daar is heel wat potentieel voor betere invulling gezien de strategische ligging tussen de twee gebouwen van ons departement. Wie weet wordt dit de nieuwe binnenkoer,

die plaats kan bieden aan activiteiten die voorheen niet mogelijk waren gezien de beschermde status van het kasteel en diens binnenkoer.

Wat het duurzaam mobiliteitsbeleid betreft zullen we hier voor de gelegenheid wat genegeerde tips opfrissen uit het Mober:

1. Thuiswerken stimuleren.
2. Aanbod fietsen uitbreiden met vouwfietsen voor zij die ook gebruik maken van het openbaar vervoer.
3. Beter aanbod fietsenstallingen met annex omkleedruimtes voor zij die van verder komen.

CONCLUSIE

Het is dus allemaal niet zo eenvoudig met die parking. Hoewel het project zeker iets heeft, dat misschien nog het best omschreven wordt door ‘helaasheid’, kan niemand echt iets verweten worden in dit verhaal. Het was berekend, goedgekeurd en aangekondigd. Alleen wil het nu niet echt werken. Misschien is de enige gouden raad dan toch wat minder op de auto in te zetten en onze Vlaamse fetisj om alles te plaveien wat meer onder controle te houden. Want voor we het weten zijn de beide kanten van de horizon weer 50 tinten grijzer.

PS Over dat dreefje achter het kasteel houden we het nog even stil, ik moet tenslotte zelf nog een jaartje ergens de auto kwijt.

ONZE GLAZEN BOTERHAM

Andreas Vansacker

OP BEZOEK BIJ MARC ANDRIES, HET BREIN ACHTER DE TRIPEL CASSÉ

Tintelende tongen, gesmeerde kelen en een heel klein beetje mist in het hoofd. Het zijn allen symptomen van Existenz' eigen godennectar: de Tripel Cassé. Het bier gebrouwen ter ere van onze twintigste verjaardag was een groot succes: in een mum van tijd uitverkocht op de eerste twee cafés en ook nog eens met sloten gedronken op de Existenzweek. Maar wie brouwt zo een heerlijk drankje nu? En vooral, hoe?

Hier combineert Marc zijn eigen woning met een degustatielokaal, en natuurlijk de brouwerij.

Verantwoordelijk hiervoor is Marc Andries. Geen werknemer bij megabrouwer ABInbev, maar eigenaar van een gezelligere keet iets verderop. Brouwerij De Vlier ligt op de Leuvensebaan te Holsbeek, een typische Vlaamse steenweg vol fermettes, *would-be* haciënda's, mini-kasteeltjes en de rest van de lintbebouwingsfamilie. Anders dan bij de grote Stella fabriek kan je de brouwerij niet vanop een afstand ruiken en zou je, ware het niet voor het grote uithangbord, dan ook nooit vermoeden dat er achter de gevel zulke lekkernijen als de Tripel Cassé liggen te sudderen. Marc, bio-ingenieur van opleiding, richtte de brouwerij in 2008 op in Kessel-Lo, vlakbij de Abdij van Vlierbeek. Na een jaar verhuisde hij echter naar

Holsbeek, waar hij nu al zes jaar aan het werk is. Hier combineert hij zijn eigen woning met een degustatielokaal, en natuurlijk de brouwerij.

Naast het eigen gamma, dat verkrijgbaar is in verschillende Leuvense cafés zoals het M-café, heeft de brouwerij zich gespecialiseerd in het maken van "bier op maat". Zo kunnen verschillende verenigingen hier bier laten brouwen volgens eigen recept, of een recept voorgesteld door de brouwer. De Tripel Cassé is een voorbeeld van zo een bier op maat. Twee factoren spelen een belangrijke rol in het vormen van de smaak. Zo wordt er een hoge gist gebruikt, die vrij aromatisch is. Hierdoor krijgt het bier zijn fruitige smaak. Verder wordt er ook veel Saaz hop aan het bier toegevoegd. Deze hop komt uit Tsjechië en wordt onder andere ook in Duvel gebruikt. Hierdoor wordt het bier bitterder en ook nog wat fruitiger. Verder draagt ook het alcoholgehalte van 8% natuurlijk bij tot de typische smaak van een *casséeke*.

Maar van waar komt de naam nu? Wel, om het met de woorden van onze eigenste *Dami* te zeggen: "Ik had nog niet gegeten, en dronk dan drie *casséeke*s. Nu weet ik waar de naam vandaan komt."

meer info op www.brouwerij-devlier.com

COHOUSING BOTANICO

Eline Hellemans

We kozen de oude stadsschool in de Kapucijnenvoer als locatie voor onze ExistenzWeek, afgelopen maart. Voor eventjes mochten we onze eigen invulling geven aan dit monument. We kozen er bewust voor de rationele structuur te behouden en in de verf te zetten door alle ruimtes, hoewel ze dezelfde afmetingen hebben, een geheel andere invulling te geven. Die rationele structuur - een lange gang met aan weerszijden kamers en een grote zaal aan het uiteinde - zorgt ervoor dat het gebouw verschillende gebruiksmogelijkheden toelaat. Zo deed het in het verleden dienst als basisschool, avondschool en verpleegsterschool en was Het Depot er een tijdje gevestigd, met optredens in de grote zaal. Met onlangs nog de ExistenzWeek werd het ook een beetje “ons” gebouw. Natuurlijk zijn we dan ook erg benieuwd naar de toekomst ervan.

We gaan op bezoek bij Melanie van cohousinggroep BotaniCo, die er samen met andere mensen wil gaan wonen.

Vroeger was het de gewoonte om met meerdere generaties onder één dak te wonen. Onze maatschappij is sindsdien een pak individualistischer geworden en deze oude tradities zijn vervaagd. Het wordt echter meer en meer trendy om terug dingen te gaan delen en ruilen: van een auto tot tuingereedschap. Het is in die context dat cohousing - zeg maar een moderne manier van samenwonen - aan populariteit wint. Bouwgronden worden schaarser, huizen en tuinen ook kleiner, dus waarom niet je eigen woning compact houden en de “extra functies” delen in gemeenschappelijke ruimtes? Daarnaast is er ook de hechte band met de burens. Zo kunnen oudere mensen er terecht voor hulp bij hun boodschappen, of vinden jonge gezinnen een betrouwbare babysitter naast de deur. Niet voor niets luidt het gezegde: beter een dichte buur dan een verre vriend.

Melanie en haar man woonden lange tijd in een gemeenschapshuis, maar sinds de geboorte van hun eerste kindje dromen ze van “centraal wonen”. Ze startten in 2013 een blog waarop ze hun ideeën en wensen uit de doeken doen in de hoop gelijkgezinden te vinden. Aanvankelijk zochten ze zelf naar een locatie in een

straal van vijf kilometer rond het station van Leuven of dichtbij een kleiner station in de buurt. Na een tijd bleek het echter nodig om samen met nog wat andere geïnteresseerden professionele hulp in te roepen van de organisatie Cohousing Projects. Het is heel moeilijk om een cohousing alleen op te starten aangezien de meeste cohousinggroepen beginnen vanuit het idee om samen een groep te vormen en te zien of ze een gemeenschappelijke visie hebben. Vaak valt die groep dan ook na een tijdje uit elkaar omdat het moeilijk is aan ieders noden te voldoen bij het zoeken naar een locatie. Ook wordt men nog steeds vaak niet serieus genomen door projectontwikkelaars wegens de onbekende factor. Het vinden van een grote kavel is niet evident. Soms zijn er wel mogelijke gronden met de juiste ligging en grootte maar mag er op stedenbouwkundig vlak maar één gezin wonen op de kavel.

De laatste maanden is het heel snel gegaan voor BotaniCo. Met de ontwikkelingen van de Hertoginnensite in hartje Leuven is er in samenwerking met de projectontwikkelaar Resiterra besloten om de Oude Stadsschool nr. 3 om te vormen tot een cohousingproject.

Er wordt nagedacht over een indeling van ongeveer tweeëntwintig units, waarbij men de huidige structuur wenst te behouden.

Op vlak van de architectuur van het gebouw zit men nog in de ontwerpfase. Er wordt nagedacht over een indeling van ongeveer tweeëntwintig units, waarbij men de huidige structuur van ruimtes van ongeveer acht bij acht meter wenst te behouden. Dit worden duplexwoningen en appartementen die allemaal uitkomen op de centrale gang, zonder het licht van de dakkiepels in de gang te verhinderen. Voorlopig is het nog wat afwachten wat er gedaan kan en mag worden, omdat de buitengevel beschermd werd als cultureel erfgoed. Aangezien het gebouw een noord-zuid oriëntatie heeft en de oude klaslokalen maar langs één kant ramen hebben zal er met hoogtes van de verdiepingen gespeeld worden om

meer of minder licht binnen te laten. Ook hoopt men de ramen tot op de vloer te kunnen doortrekken, zodat men rechtstreeks vanuit de woning naar de tuin kan.

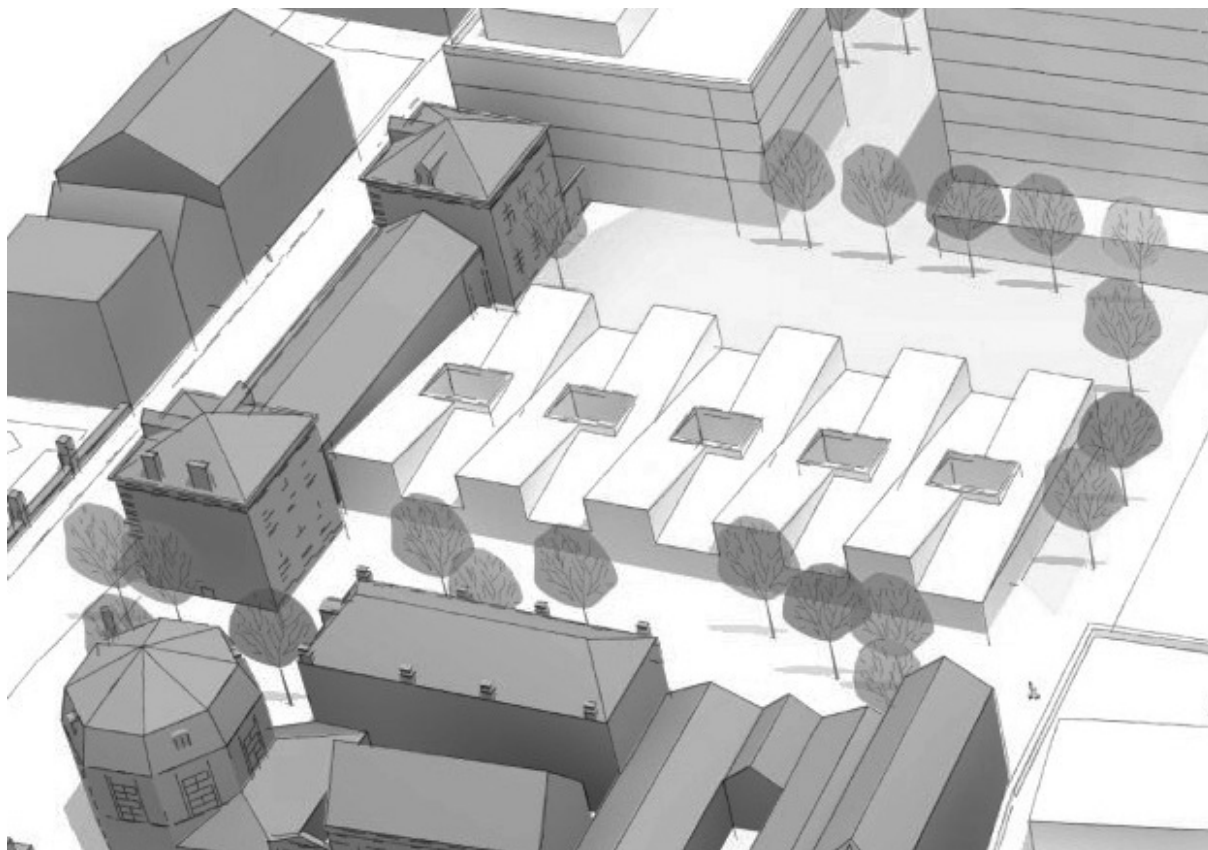
De buitenruimte rond het gebouw was vroeger de speelplaats van de school. Nu is het een parking voor personeel van de KU Leuven. Aan de noordzijde wenst men deze om te vormen tot een gemeenschappelijke tuin, aan de zuidzijde zullen de woningen kleine privétuintjes krijgen.

In de grote zaal kunnen de gemeenschappelijke functies plaats vinden. Aangezien deze zaal heel hoog is, hebben ze het idee hier een mezzanine ter hoogte van de onderkant van de ramen in te plaatsen. Hieronder zouden de functies als wasruimte, diepvriesruimte, ... zich kunnen bevinden. Boven wordt eerder gedacht aan een gemeenschappelijke

thuiswerkruimte, logeerkamer, keuken, ...

Het voordeel in deze stedelijke cohousing, ten opzichte van haar landelijke tegenhanger, is dat alles veel compacter is en er ook meer mogelijkheid tot delen is omdat je, bij wijze van spreken, op je sloffen door de centrale gang naar de gemeenschappelijke faciliteiten kan. Als de units apart staan, dus ook iets meer privacy hebben, moet men meer gaan plannen om een bezoekje aan het 'common house' te brengen. Het nadeel aan in de stad wonen is natuurlijk het prijskaartje dat eraan vasthangt. Zo zal je voor een woning in de cohousing niet minder betalen dan voor een gemiddelde solowoning wat verder in de straat. Als je voor cohousing kiest gaat het echter niet om goedkoper, wel om kwaliteitsvoller wonen.

meer info op cobousingbotanico.wordpress.com

beeld van een mogelijk ontwerp, ondertussen weer volledig veranderd. © 360 architecten

SELFMADE SAUNA

Anneluus Vermeersch

Het ontwerpen en bouwen van een sauna maakt deel uit van de ontwerpcursus Topology-Typology-Tectonics onder leiding van professor Finn Hakonsen, die ik volg aan de Norges Technisk-Naturvetenskapelig Universitet in Noorwegen. De sauna is publiek en staat in Vang, een klein dorpje langs de oude Koningsweg van Oslo naar Bergen. Het project is ontstaan uit een samenwerking tussen de NTNU en Innovangsjon, een lokale organisatie die activiteiten organiseert voor de inwoners van Vang en Vang promoot.

Het project is gestart met een wedstrijd die gedurende één week liep. Het programma bestond uit een sauna, kleedkamer en een topa (Fins voor een buitenruimte die bij een sauna hoort). Bovendien moesten we gebruik maken van massief hout als structureel element. Uit alle voorstellen werd één project gekozen dat aan de hand van drie verschillende structurele concepten werd ontwikkeld. Hieruit werd één principe gekozen en dit werd door iedereen samen verder uitgewerkt tot het finale en bouwklare ontwerp.

HET CONCEPT

De sauna en kleedkamer zijn ondergebracht in twee aparte constructies. De hellende wand van de sauna creëert ruimte voor de zitbanken aan de binnenkant en geeft de sauna een eerder monumentale expressie. De hellende wand van de kleedkamer daarentegen leidt tot een meer introverte vormgeving en vormt een aangename leuning voor de zitbank aan de buitenkant. De tussenruimte die ontstaat door het uit elkaar plaatsen van beide constructies doet dienst als topa, waar een kampvuur voor de nodige gezelligheid zorgt. Deze buitenruimte wordt aan het zicht onttrokken door middel van de achterwand die beide constructies met elkaar verbindt.

Het structurele concept is gebaseerd op gestapelde elementen in massief hout. Concreet bestaat elk element uit negen planken die aan elkaar geschroefd zijn. Door de lengte van de planken te variëren is het mogelijk om openingen te creëren die toelaten de verschillende elementen in elkaar te passen en te spelen

met transparantie en licht. Hierdoor is het mogelijk om een zeer gesloten en massieve sauna en een meer open kleedruimte en achterwand te creëren met hetzelfde structurele principe.

DE BOUW

Het geheel is op tien dagen tijd gebouwd door vijftien studenten, twee assistenten en de professor van de cursus. De eerste zes dagen hebben we gebouwd in een beschutte werkplaats. Eerst produceerden we de elementen voor de sauna, kleedruimte en achterwand. Vervolgens hebben we zowel de sauna als de kleedruimte ineengezet en volledig afgewerkt met regenscherm, gevelbekleding en ramen. Ondertussen trok één groep naar de site om de funderingen te plaatsen. De zevende dag was de transportdag waarop de geprefabriceerde sauna, kleedruimte en elementen voor de achterwand naar de site werden gebracht. De volgende twee dagen hebben we alles geplaatst, de oven geïnstalleerd, de vloer en het dak afgewerkt en de laatste details verzorgd. De laatste nacht hebben we lustig verder gewerkt, met het noorderlicht boven ons hoofd, om toch maar op tijd klaar te zijn voor de officiële opening om 12 uur op dag tien.

's Avonds, na de officiële opening, hebben we de sauna zelf uitgetest. Het was een unieke en zeer aangename ervaring om na tien dagen keihard werken, onze zelf ontworpen en gebouwde sauna uit te testen. Ondanks de kleine puntjes van kritiek en imperfecties waren we het erover eens dat we best wel trots waren. Dus moest je ooit langs Vang komen, kan ik je alleen maar aanmoedigen om een kijkje te nemen en het zelf uit te testen.

BOUWEN MET BEELDEN

Lisa Buldeo Rai

Architectuurfotograaf Filip Dujardin studeerde oorspronkelijk af als kunsthistoricus in de optie architectuur. Met de fotoreeks Fictions (2008), die de wereld rondging, creëerde hij door middel van digitale fotomanipulatie een reeks beeldmontages waarin hij banale gebouwen knipt en plakt tot surreële ontwerpen. “Soms levert het gebouwde project niet het gewenste beeld op en dan krijg ik de neiging eraan te gaan sleutelen. Het zou moeilijk worden dat resultaat na te bouwen, maar nooit onmogelijk. Ik werk graag op die spanning tussen mogelijk en onmogelijk.”

In navolging daarop gaat hij nu een stapje verder en slaat hij zelf aan het bouwen. Met behulp van baksteenconstructies zet hij de archetypes van de architectuur op zijn kop. En zo wordt een kolom zonder functie een sculptuur. “In

die zin borduren mijn installaties sterk voort op mijn fotowerk, maar het is abstracter. Praktisch is het wel anders, veel aardser. In de realiteit moet je rekening houden met dingen als zwaartekracht en arbeiders die je idee in elkaar moeten zetten.”

In de eerste plaats blijft Filip wel fotograaf. De helft van de tijd maakt hij pure architectuurfotografie, de andere helft kan hij zich bezighouden met zijn artistieke projecten. “Door architectuurfoto’s te maken houd ik ook mijn voeling met gebouwde projecten. Er is dus wel sprake van een wisselwerking met mijn artistieke projecten, waar ik echt tijd voor maak.” Ook bij het ontwerpen van zijn installaties speelt de fotografische reflex een belangrijke rol. “Mijn installaties zijn natuurlijk slechts tijdelijk. Ik vind het dan ook heel belangrijk om een goede foto van mijn werk te hebben achteraf. Als fotograaf bevind ik mij in een unieke positie: niet elke kunstenaar kan zelf foto’s maken van zijn werk.” Het interessante is dat het werk eigenlijk op drie verschillende manieren bestaat. Op voorhand ontwerpt hij de sculpturen met sketch up of door middel van een fotomontage, waarbij hij steeds “de foto” in gedachten houdt. Nadien is er de gebouwde realiteit. En achteraf natuurlijk de foto, wat weer een werk op zich wordt. En zo wordt de fotograaf ontwerper en de ontwerper fotograaf.

Ondertussen werkte hij ook al eens samen met een architect. “Moeilijk, maar leerrijk en voor herhaling vatbaar.” Architectuur durfde hij niet studeren, uit schrik voor de wiskunde. Achteraf gezien heeft hij geen spijt van het gevolgde parcours. “Uiteindelijk ben ik dan toch ergens architect geworden, maar dan veel vrijer. Architecten moeten zich bezig houden met functies en technieken. Dat is niet wat mij interesseert. Bij mij gaat het echt over wat een ruimte is, hoe een sculptuur bijvoorbeeld de perceptie van een ruimte beïnvloedt”.

LINKS EN RECHTS

‘de tentoonstellingsruimte als sokkel voor zichzelf’, 3D installatie voor groepsexpo ‘Atelier à Habiter’, Z33, Hasselt, 2014
(abstracte verbouwing in een museumruimte)

BOVEN

'treasures of nation',
duo expo samen
met Gerd Ververs
(muurtekening), CC
De Steiger, Menen,
2014

(bakstenen kamer
die uit elkaar
gespat is en in
fragmenten in de
ruimte is verspreid.
de reconstructie
gebeurt mentaal.)

EXISTENZWEEK ZONDAG

Tijdens de ExistenzWeek dit jaar bliezen we de oude basisschool in de Kapucijnenvoer nieuw leven in. Na lang ontwerpen, breken, bouwen en zweeten konden jullie op 15 maart eindelijk een eerste kijkje komen nemen op “onze locatie”. De Week werd naar jaarlijkse traditie plechtig geopend met een speech van departementsvoorzitter Hilde Heynen, waarna het feestje kon beginnen.

EXISTENZWEEK MAANDAG

Op maandag kon je overdag de handen uit de mouwen steken tijdens de workshop Beton, en Mark van het Fablab kwam ons leren 3D-printen. Het café werd tot ons genoegen al naastig gebruikt als ontwerpplek. 's Avonds vertoonden we de documentairefilm 'The Competition' in de grote zaal, gevolgd door een levendig debat over architectuurwedstrijden.

EXISTENZWEEK DINSDAG

Dinsdag organiseerden we tal van workshops. Je kon leren Zeefdrukken met de mannen van Raskal, in hun eigenhandig gepimpte ruimte. Ook Lassen en Wijnproeven stonden op het programma. Beat by Beat was dan weer een leermomentje over elektronische muziek. 's Avonds kwam Rotor een lezing geven, en kon er nog eens goed gelachen worden op de comedy-avond.

EXISTENZWEEK WOENSDAG

Woensdag stond volledig in teken van het marktje, dat net als vorig jaar een groot succes was. Tussendoor waren er de workshops Metselen en Laptophoezen maken. 's Avonds ditmaal twee lezingen: één door de Gentse 360 architecten en één door het Antwerpse BULK. Nadien was er de quiz, gevolgd door een zeer populair optreden van Borokov en achteraf zoals steeds een training van de dansbenen tot in de vroege uurtjes.

EXISTENZWEEK DONDERDAG

De laatste dag was er weer sneller dan verwacht. We hadden nog drie fijne workshops voor jullie in petto: beeldhouwen met Gips, foto's ontwikkelen tijdens Donkere Kamer en handmatig printen tijdens Human Printing. Daarna naar goede gewoonte een superlekkere barbecue en een spetterend cocktailfeest. Vier verschillende ruimtes met elk een ander concept, en natuurlijk overheerlijke cocktails, meer moet dat niet zijn.

Gemakkelijk bankieren op je smartphone?

Check de app KBC-Mobile Banking en ontdek waarom we al jaren uitstekende scores krijgen!
www.kbc.be/mobilebanking

Geberit muurafvoer voor douche

■ GEBERIT

Elegant.

De Geberit muurafvoer voor de douche voert het water elegant af via de wand. Niets hindert nog het echte douchegenot. Leverbaar in glansverchromd, geborsteld roestvrij staal, alpien wit of naar wens betegelbaar.

→ www.geberit.be

acco

MAAKT KENNIS MET U

sertius

Bedrijfszeker milieu- en veiligheidsadvies

- Remy-Toren, Vaartdijk 3 bus 202, 3018 Wijgmaal (Leuven). Tel (016) 31 70 80
- Deinsessesteenweg 114, 9031 Drongen (Gent). Tel (09) 321 77 80
- Centre d'Entreprise et d'Innovation, Chemin du Cyclotron 6, 1348 Louvain-La-Neuve. Tel (010) 39 00 80
- Website: www.sertius.be — E-mail: info@sertius.be

Gille
Van Burm
Vangeenberghe
& Partners

Juridisch advies — Bodemsanering — Audit — ISO 14001 — OVR-SWA VR — MER —
Milieucoördinator — Due Diligence — Ruimtelijke Ordening

ARCHITECTURE BEYOND VISION

Vincent De Mulder & Lisa Buldeo Rai

Carlos Mourão Pereira is a Portuguese architect who became blind in 2006. Although he thought about quitting, he chose to keep working as an architect.

We meet Carlos in the Central library of Leuven. After getting kicked out for being louder than a copy machine, we walked to his hotel at the Martelarenplein. We take a seat at the noisy lobby and order a drink.

Would you mind if we take a few pictures during the interview?

Oh no, not at all, but maybe we should go to a nicer place. This place doesn't seem very architectural.

How can you tell?

Well, there are a few things I don't like here. First of all, the smell isn't very good. Some materials have a nice distinguishable smell, like wood. This place however doesn't smell very good.

Also I don't like the fact I had to pass a threshold on entering, and climb a few steps to where we are now. I don't mind height differences. They can be very interesting to differentiate spaces, but you can do this equally effective by changing the height of the ceiling. They affect the acoustics and the spacious feeling of the room in a similar way, without making it less accessible, for example for blind people like me, or wheelchair users. Furthermore, a flat floor is nicer for everybody, it is an extra quality for all. It's safer for children to play and more comfortable altogether.

The furniture too is important. It isn't bad or uncomfortable here, but it could be more interesting.

Another thing I don't like here is the noise. There is a lot of rumour from the bartender and the waiter making a fuss at the bar, dropping things and yelling at each other. The background music isn't of much help either. It is too loud to have a pleasant conversation. Noise is very difficult in architecture, because it is hard to design. It

is hard to predict how a building will be used, and even harder to imagine the sounds this will provoke.

(The bartender drops a glass, we hear it shatter.) Do you hear that? Sounds like these really affect the way you experience a place. For example, when I'm drinking a beer, I might enjoy it better when I'm in a crowded café where a lot of people enjoy their beers, than if I were to drink it somewhere on my own. The beer is still the same, but the perception changes.

Should architects take these elements into account, and how could they do this?

Yes, you need to give these elements attention, but even more, there are things you feel, but you can hardly explain. An architectural design is very personal. Maybe it's a bit like a poem. You can change a word, just because it sounds better, because it feels better, although this replacement isn't grammatically correct. You have this freedom in architecture. It has a lot to do with all the senses, not just the visual. This is often forgotten in contemporary architecture, the importance of the other senses.

So do you think architecture is like art?

Yes, I think there is a strong connection between art and architecture. However, there are a few differences. A work of art can have a dimension of immateriality. For example, in conceptual art, the materials don't need to relate to the concept. This connection is absolutely

necessary in architecture. Now I do think architects are real artist, despite the differences. People sometimes think that the main difference between art and architecture is the function. I disagree with that. Take for example a sculpture that criticizes modern society. This sculpture can have an important function. The difference is that it won't be used. Architecture has to be useful. A key thing about architecture is using spaces, or making these spaces useful. You don't use a work of art. This, I think, is the main difference between art and architecture.

When you became blind, how did it happen? Was it suddenly or more gradually?

It happened very quickly. I've talked about this with other persons, who became blind gradually, so maybe they had more time to adapt to it. I can only speak for myself, but I like to see it like this. It's like jumping in a pool without knowing how to swim, if you don't learn quickly, you're going down.

How did you decide to continue being an architect?

When I became blind, I first thought I wouldn't be able to continue my practice, so I rang some friends of mine, to ask them to continue a project I was working on at the time. But as I tried to explain what the project was about, I realised this wasn't very easy, but I noticed it was possible. And as I explained what was in my mind about this project, I realised I could continue the project myself. It was the same with my students. When I became blind, I had been teaching as a mentor at the university for two and a half years. So when I became blind halfway through the year, I thought I had to quit. However, I received a box of chocolates from my students, and went to thank them. When I was there, I examined their models, and I noticed some changes, in some cases improvements, in other cases they just made it worse, but as I noticed these things, I wouldn't have to stop doing this. I could still give them feedback on their work. I even started a PhD. This

was a real challenge, but again, it wasn't impossible.

I noticed some other things too. For example, when I visited buildings I had liked in the past, I noticed other things related to the other, non-visual senses, and realised these buildings weren't that good after all. These experiences too made me realise I had good consciousness of the other senses.

Do you still think visually about architecture?

I usually ask my assistant for visual descriptions, mainly because I can't see how things look, while I can perceive my other senses without problems. But I still try to form

an image of this architecture. Now I would like to point out there are a lot of visual elements in architecture which aren't sheer visual. For example different floor materials lead to different haptic impressions. A material can feel rough or smooth, warm or cold but also the way it behaves when you touch it gives an idea of what it is. You can also perceive materials by listening to the room. The way you hear sound depends on the materials of the walls, and how they are shaped. It can also give you an idea of the size of the room. So applying a certain material has a lot more consequences than just the looks.

Are there any tools that could help architects to perceive and remember the other senses?

That's a hard question. Maybe a good tool could be a video camera, because you can register more than a single sense. However, you should always be careful to use it properly. If you don't take your time, it doesn't matter what tools you have, you won't really feel the place, and know what's going on there. I don't think you can make a proper design in such conditions. I believe you should always 'think architecture'. Visiting architecture is absolutely necessary.

Do you use specific design tools?

Yes, there are some tools I personally use to communicate with other people, and to materialise my ideas. First of all, I use Legos. This is a really useful tool. You might understand it is hard for me to make models on scale. Lego bricks however allow me to work on scale, since I can use the dots as a unit of measure. Simply by counting these dots, I can measure distances and dimensions of my models.

Another interesting modelling material is clay. Legos are very orthogonal, but sometimes I want to make nice rounded shapes, such as in Art Nouveau. In this case, clay is very useful. Now I don't like presenting these models, but they can help me to design projects.

I later learned that Eero Saarinen used clay to design the TWA-terminal at JFK airport. So if people question clay as a modelling material, I say I do it like Saarinen. (laughs) The same goes for the Legos, which are also used by the Bjarke Ingels Group. It isn't very important, but it is nice to know such famous architects use the same tools. But everybody uses other tools. You should find the tools that suit you best.

Who is your favourite architect?

I don't really have a favourite architect. It has happened more than once that I revisit a building I liked at first, and then notice things that aren't very good. Even in my own projects I notice this. Sometimes I like my projects but more often I don't. Anyway I try to maintain control of my projects. I'm not an architect who makes a sketch and then gives it to someone else who will actually make the design. I don't like that.

Do you have some advice for the students from Leuven?

Go out into the world and visit architecture. It is very important and interesting to learn from existing buildings. Even buildings you don't like often are worth a visit. When you're visiting a building, you should always take your time. You shouldn't just take pictures. Look around, listen to the sounds there, talk to the people who live or work there, they often know a lot of things you won't notice. Places also change over time. A place can be really busy at one moment, and almost deserted a few hours later. So take your time and allow yourself to take notice. You really should do this, you won't regret it.

20 JAAR EXISTENZ

Siem Rombaut

Tijdens de afgelopen ExistenzWeek presenteerden we u de overzichtstentoonstelling “20 jaar Existenz”. In dit artikel kan u ons ontstaansverhaal nog eens rustig nalezen en tonen we een greep uit het voor de gelegenheid verzamelde archiefmateriaal.

Een Existenz-team organiseert het hele jaar door. Na een jaar vol lezingen, discussies, workshops, cafés, feestjes en allerhande meer, geven ze de fakkel door. Een verse groep vierdejaars architectuurstudenten staat klaar. Ze hebben gezien wat hun voorgangers deden en willen het beter doen. Ze verlaten de platgetreden paden en zetten eigen koers. De ambitie ligt hoog en ideeën bruisen.

In 1994 werd onder de naam “Kasteelgeesten/feesten” voor het eerst een week georganiseerd op het Arenbergkasteel waarbij studenten hun ontwerpen konden voorstellen aan een studentenjury van verschillende architectuurscholen.

Een jaar later wilden een vijftal architectuurstudenten de ramen en deuren van ‘hun’ kasteel eens goed open gooien. Ze organiseerden een week lang activiteiten met workshops, gastsprekers, concerten, impromptu bouwsels en een grote tentoonstelling van studentenwerk. Dit was de aanzet van de jaarlijkse traditie Existenz.

De jaarlijkse activiteitenweek werd tot ExistenzMaximum-week gedoopt. Enerzijds was dit een verwijzing naar het avant-garde karakter van de modernistische stroming Existenzminimum, die ontstond uit de noodzaak voor huisvesting na WO I. Anderzijds was dit een kritiek, omdat Existenzminimum beperkend klinkt. Ze wilden de grenzen van de architectuurdiscipline opzoeken en raakvlakken met andere kunstvormen vinden. Deze visie, die bij de naamgeving werd uitgezet, is tot op vandaag van kracht in Existenz.

Vanaf 1996 verliet Existenz voor de eerste keer de veilige omgeving van het Arenbergkasteel om een locatie in het centrum van Leuven aan te pakken. Het Arenberginstituut werd slechts gedeeltelijk gebruikt door de KU Leuven en

werd nadien nog een aantal keren gekozen als locatie. Vandaag kennen we het Arenberginstituut als het STUK. Ook de Vaartkom trok de aandacht van de studenten architectuur. Na het wegtrekken van de industrie bleven grote, nog onbestemde gebouwen achter. In dit postindustriële landschap vonden de studenten desolate ruimtes van industriële schaal.

De studenten wilden de grenzen van de architectuurdiscipline opzoeken en raakvlakken met andere kunstvormen vinden.

Tijdens het zoeken naar locaties komt Existenz in contact met gebouwen die leegstaan, nog onbestemd zijn en/of renovatie afwachten. Deze gebouwen zijn het ideale speelterrein om architecturaal te experimenteren. Ondertussen wordt ook de plaatselijke problematiek in het stedelijk weefsel van Leuven blootgelegd.

In de jaren hierna breidde Existenz haar activiteiten steeds uit. Ondertussen worden jaarlijks ook verschillende cafés georganiseerd, waarbij architectuurstudenten en andere geïnteresseerden elkaar ontmoeten op een fijne locatie, met een cultureel programma en een smakelijke catering. In samenwerking met Stad & Architectuur worden frequent bekende en minder bekende architecten uitgenodigd om een lezing te komen geven in het STUK. Ook de Bauhouse-feestjes zijn ondertussen een vast gegeven in Leuven. Verder zijn er nog de 24-urenloop, de champagnecantus, een sporttoernooi, ... waarbij het contact tussen de verschillende jaren centraal staat. Dit jaar werd daar nog een heuse ontwerpwedstrijd voor studenten toegevoegd. Sinds vijf jaar wordt ook een eigen magazine uitgegeven: deze Unité.

“

U treedt binnen in een ruimte en U beleeft EXISTENZMAXIMUM. Een schemerende ruimte die onbegrensd lijkt, onbekende muziek dringt tot U door ... U wordt aangetrokken door de gebouwen waar U vervolgens uw TANDEN in zet. In de daaropvolgende roes van oppermacht dat U zulke gebouwen verslindt merkt U dat U langs alle kanten bestookt wordt met architectuurbeelden die een onhoorbare stem hebben en je ogen TEISTEREN ... ze zijn ongrijpbaar, ze flitsen snel weer weg ... U wendt uw blik af en ontdekt een kolossale affiche ??? ... U verdrinkt in een zee van gebouwen ... maar U herpakt zich : onder het motto 'breekt het U niet, dan maakt het U sterker' neem je nog een laatste slok en duik je met een open geest de rest van de week in.

uitnodiging openingsreceptie Existenzmaximum, programmaboekje 1995-1996

”

overzichtstentoonstelling "20 jaar Existenz"

JAAR	VOORZITTER(S)	LOCATIE	THEMA
14-15	Laurens Vanden Eynde	Stadschool	20 jaar Existenz
13-14	Simona Nikova	Instituut aardwetenschappen	Deconstructie
12-13	Ruth Heirman	Bottelarij	Off the grid
11-12	Jochen Vankriekelsvenne	Directiegebouw Stella Artois	[Re:]
10-11	Lotte Dietvorst	Wasserij OCMW	4D
09-10	Paul Mertens	Oude Acco drukkerij	Iconen
08-09	Sofie Verrewaere	Luxemburg college	Senses
07-08	Sunita Singh	Schrijnwerkerij Inbev	Underground
06-07	Fre Wouters	Instituut aardwetenschappen	/
05-06	Jeroen Verrecht	Instituut bacteriologie	Tempting
04-05	Kris Merket	Stedelijk zwembad	Tijd
03-04	Toon Manders	Brouwzalen Interbrew	/
02-03	Frederik Boumans	Arenberginstituut (STUK)	Choose
01-02	Miguel Lebre	Arenberginstituut (STUK)	Bouwaanvraag
00-01	Frederik Ampe	Oude stadsbib (nu Museum M)	Archipunctuur
99-00	Jeroen Dirckx	Villers college	Enjoy Architecture
98-99	Bert De Mugnck	Rondtrekkende gele caravan	De stad verkeerd
97-98	/	Arenberginstituut, kasteel	reconversie van gebouwen
96-97	/	Arenberginstituut, RITO	reconversie van gebouwen
95-96	Tim Pashuysen Natalie Seys Luk Peeters Els Verbakel Jens Aerts	Kasteel en werkruintes	Existenz als kritische denkschool
94-95	Alexander d'Hooghe Jan Mannaerts Rolf Vansteenwegen Kiri Vivathanavej Bruno Dufays	Kasteel en werkruintes	Kesteelgeesten/feesten

“

Het mooie aan Existenz is de band die ontstaat tussen architectuurstudenten. Daarvoor bestond die nog niet, want je bent vooral bezig met de mensen met wie je in de ontwerpgroep zit. Existenz maakt echt een groepssfeer. Dat moet je koesteren! Wij doen wekelijks nog dingen en we gaan nog op Existenzreisjes. We heten nu ex-ex-ex-ex-ex-Existenz.

”

Sunita Singh, voorzitter 2007-2008

Bauhouse 2008-2009

Stedelijk Zwembad, ExistenzWeek 2004-2005

ACCO drukkerij, Existenzweek 2009-2010

“

Het strijkatelier was een U-vormig gebouw. Het verste been van de U was een beetje een ruïne. Je zag waar de vloer aankwam, die was volledig weg. Het middenstuk van de U, daar waren heel mooie boogvormige ramen. We hadden een binnenplein in de U. Erachter lag een tennisveld, er was een super mooie boom en we hadden zeer goed weer. We wilden een deel laten zoals het was, voor de vergankelijkheid. Ons thema was 4D en dat sloeg op het tijdsaspect. In de zaal met zand groeiden er eilandjes met grasmatten en planten. Dat veranderde tijdens de week.

”

Lotte Dietvorst, voorzitter 2010-2011

“

Elke dag had workshops zoals lassen, houtbewerking, fotografie of sushimaken. Dan werd er 's avonds lekker voor ons gekookt en kon je een interessante lezing volgen. Elke avond had een ander thema. Maandag was het comedy-avond. Dinsdag was het dansavond met een galathema eraan gebonden. Op woensdag hebben we de eerste editie van Camping-Existenz georganiseerd; een marktje waar vanalles verkocht werd; een kapperszaak of een hamburgerverkoop. Woensdag was het ook quiz en donderdag cocktailfeestje. Alle andere avonden eindigden eigenlijk ook in een feestje... tot in de vroege uurtjes.

”

Simona Nikova, voorzitter 2013-2014

Strijkatelier OCMW, ExistenzWeek 2010-2011

Bacteriologisch Instituut, ExistenzWeek 2005-2006

“

Het thema voor de week was ‘off the grid’: een letterlijke verwijzing naar het kolommengrid, maar ook een knipoog naar het feit dat we ASRO wilden verhuizen naar deze locatie. ASRO gaat weg uit het kasteel en ‘off the grid’, naar de pure vrijheid van deze betonnen mastodont. Het kasteel geeft als beschermd monument enorm veel beperkingen voor de atelierwerking. Het is een mooi gebouw, maar in een atelier wil je verven, smijten met dingen, boren, bouwen, ...

”

Ruth Heirman, voorzitter 2012-2013

LEVEN IN HET DUISTER

Katrien Valcke

In het diepe binnenland van Australië, honderden kilometers van de dichtstbijzijnde nederzettingen, ligt de opaalhoofdstad van de wereld. Dat klinkt als een bruisende bedoening, maar toch heeft het gebied meer weg van een verlaten maanlandschap. De stad Coober Pedy bevindt zich namelijk voor het grootste deel onder de grond. Ver weg van natuurlijk licht en lucht, klinkt dit als een ware nachtmerrie voor architectuurliefhebbers.

Ongeveer 150 miljoen jaar geleden lag dit deel van Australië nog onder het zeeniveau. Toen het water wegtrok, bleven de siliciumoxiden achter in de barsten en holtes van het rotsachtige landschap. Over de jaren heen stolden deze mineralen langzaam en vormden zo de

1858. Zijn naam was John McDouall Stuart.

In 1915 ten slotte trok een kleine groep goudzoekers hun kamp op ten zuiden van het huidige Coober Pedy. Tijdens hun zoektocht naar water vond de veertienjarige zoon van één van de drie onverwacht stukjes opaal op de grond. Niet veel later volgden de eerste opaalmijnen.

Het klimaat was er echter zo extreem, met temperaturen die ver boven de 40 graden Celsius konden oplopen, dat de mijnwerkers al snel ontdekten dat een woning onder de grond veel meer comfort bood. Zo ontstonden de “dugouts”: een ondergrondse woning behoudt namelijk gedurende het hele jaar een temperatuur tussen 23 en 25 graden Celsius, ongeacht de buitentemperatuur. De naam

veelkleurige edelstenen die we vandaag kennen, hoewel het nog lang zou duren voordat men ze ontdekte.

Gedurende duizenden jaren bleef de woestijn een plek waar enkel de Aboriginals voorbijtrokken. De Aboriginals waren jagers en verzamelaars en in onherbergzame

De naam Coober Pedy komt van de Aboriginal woorden Kupa-Piti, wat “witte man in gat” betekent.

omgevingen als deze leidden ze een nomadisch leven, constant op zoek naar voedsel en water. De eerste Europese ontdekkingsreiziger kwam pas in dit gebied in

Coober Pedy komt dan ook van de Aboriginal woorden Kupa-Piti, wat “witte man in gat” betekent. De meeste woningen zijn echter uitgegraven in de glooiing van een heuvel, en niet zozeer in een kuil in de grond. Men vermoedt dat dit idee zijn oorsprong kent bij de Franse soldaten in de Eerste Wereldoorlog, die hun onderkomen uitgroeven in de wand van de loopgraven.

Met de opbloei van de opaalindustrie verhuisden meer en meer mijnwerkers naar Coober Pedy. De ondergrondse stad begon langzaam te groeien. De dag van vandaag leeft nog steeds ruwweg de helft van de bevolking onder de grond. Een woning laten uitgraven kost ongeveer

ingang van een woning

moderne ondergrondse kerk

de golfbaan

evenveel als diezelfde woning boven de grond bouwen, maar een bovengrondse woning heeft airconditioning nodig. Dat maakt de ondergrondse woningen op termijn goedkoper.

De dag van vandaag leeft nog steeds ruwweg de helft van de bevolking onder de grond.

De eerste huizen moesten volledig met de hand uitgegraven worden, net zoals de mijnen zelf, met niet meer dan een houweel en een schop. Dat was fysiek erg uitputtend werk, waardoor de woningen niet groter waren dan absoluut noodzakelijk. Meestal bestonden ze uit slechts één kamer. Ook de andere ruimtes, zoals de eerste ondergrondse kerkjes, werden zo klein mogelijk gehouden. De oudere ondergrondse woningen zijn meestal gebouwd in een verlaten mijnschacht. De mijnen breidden echter verder uit, mensen groeven alsmar dieper in hun zoektocht naar opaal, en zo werden ook de huizen groter.

De moderne woningen worden bijna allemaal uitgegraven in de hellingen van heuvels. Zo komt de ingang meestal op het straatniveau te liggen, en de kamers spreiden uit naar de achterkant van de heuvel toe. De zandstenen bodem van Coober Pedy leent zich perfect tot het uitgraven van woningen. De steen is zacht genoeg zodat het graven makkelijk gaat (tegenwoordig gebeurt dit uiteraard met moderne graafmachines in plaats van een houweel en schop), maar toch stevig genoeg zodat er geen ingewikkelde draagstructuren nodig zijn en de overspanningen enorm groot kunnen worden. Gewoon beginnen graven dus. Nadat het graafwerk achter de rug is, worden de wanden bedekt met een doorzichtig stopmiddel, anders zou de binnenomgeving veel te stoffig worden. De graafmachines laten een heel kenmerkend patroon achter, en de zandsteen zelf heeft een aangename, roodachtige kleur. Verbindingen via tunnels tussen twee, drie of zelfs meer huizen zijn ook niet ongewoon, waardoor er ondergrondse “straten” lijken te ontstaan. Meestal vindt het transport echter boven de grond plaats. De bewoners maken zelfs voortuintjes met typische

woestijnplanten, ondanks het gebrek aan water - de enige boom die ooit in de stad te zien was, werd gemaakt uit schrootijzer en staat nog steeds op een heuvel vlakbij.

De woningen zelf zijn niet de donkere grotten die veel mensen zich hierbij voorstellen. De luchttoevoer wordt geregeld via lange luchtschachten, die overal boven de grond uitsteken en een hint geven van de honderden ondergrondse huizen. De belangrijkste leefruimtes zoals de keuken en woonkamer krijgen vaak toch nog wat natuurlijk licht binnen via bredere schachten. De slaapkamers liggen meestal het diepst in de helling. Het is er ontzettend stil en donker, want geen geluid of licht dringt zo ver in de heuvel binnen, wat natuurlijk bevorderlijk is voor de nachtrust.

Coober Pedy staat inmiddels zo bekend om zijn bizarre landschap, dat het al meermaals gebruikt werd als filmlocatie. Onder andere “Pitch Black”, “Red Planet” en “Kangaroo Jack” werden hier gefilmd. Het bovengrondse stadsbeeld bestaat voornamelijk uit opeenhopingen van leeggesteente (het afval dat overblijft nadat de opaal is opgegraven) en de lucht- en luchtschachten die boven de grond uitsteken. De bevolking leeft tegenwoordig evenveel van het toerisme als van de opaalindustrie. De stad heeft zich hier logischerwijze aan aangepast en het ondergrondse leven uitgebreid met hotels, zwembaden, campings, musea,... Men heeft zelfs een golfclub opgericht. Het golfen zelf gebeurt bovengronds maar 's nachts, om de hete temperaturen te vermijden, met lichtgevende ballen.

De bewoners maken zelfs voortuintjes met typische woestijnplanten, ondanks het gebrek aan water.

Met amper vierduizend inwoners kent Coober Pedy toch meer dan vijfenveertig verschillende nationaliteiten. Gooi daarbij nog eens het snel groeiende aantal toeristen, en alleen al de culturele diversiteit in zo'n kleine stad zorgt voor het bruisende leven dat haar naam doet vermoeden. Je moet het stadsleven alleen wat dieper gaan zoeken.

MIES MEETS PAJOTTENLAND

Jans Bosmans

WONEN IN EEN HUIS VAN EUGEEEN LIEBAUT

Eugeen kreeg de opdracht onze oude, vervallen boerderij te herbouwen. De oorspronkelijke boerderij bestond uit een woning met een aanpalende schuur en enkele ongelukkig ingeplante stallingen en loodsen. Er werd beslist om behalve de schuur alle bestaande gebouwen te herbouwen, omdat ze niet voldeden aan de hedendaagse bouwfysische eisen. Bovendien was de schuur het enige gebouw dat pastte in het landelijk karakter van het Pajottenland.

Zowel de woning als de losstaande bijgebouwen waren volgens Eugeen volledig fout ingeplant. Hij koos voor de typische configuratie van een boerderij: vooraan de schuren, in het midden de binnenkoer en daarachter het woonhuis. Door het woonhuis achteraan te plaatsen, weg van de straat en verborgen door de stallingen, creëert Eugeen de mogelijkheid een gans open gebouw op te trekken, volledig in glas, van waaruit er honderd procent genoten kan worden van het prachtige uitzicht over de achterliggende weiden en de licht glooiende vallei.

Net als Mies creëert Eugeen een intense connectie met de natuurlijke omgeving.

Met het ontwerp van onze woning toont Eugeen Liebaut hoe architectuur kan inspelen op zijn omgeving. De bouwtypologie van de nieuwe woning refereert naar de klassieke structuur van oude houten hooischuren met hoge puntige daken, zoals ze in het Pajottenland overal te vinden zijn.

Door alle gevels in glas in te vullen vervagen de grenzen tussen binnen en buiten, woon je letterlijk in het landschap, in de natuur, die je zo ten volle beleeft.

De nieuwe stalling is een volledige houtbouw, zowel qua structuur als qua afwerking, tot het licht hellend houten

dak toe. De woning is opgebouwd uit een staalstructuur: vier stalen portieken onderling met kruisverbanden gestut, ingevuld met houten roosteringen en een steile houten dakstructuur, voor de rest rondom een volledige glazen gevel. Het project kreeg daardoor in een bepaalde fase de werknaam “Mies van der Rohe-fermette”.

Voor Mies van der Rohe was het concept van “vloeiende” ruimte een van de hoofdredenen voor het gebruik van glas. Op die manier wordt de grens tussen binnen en buiten veel vager en worden mens en natuur terug verbonden. Farnsworth House is een goed voorbeeld van hoe Mies omging met architectuur en een natuurlijke omgeving. “We should attempt to bring nature, houses, and the human being to a higher unity.”

Net als Mies creëert Eugeen een intense connectie met de natuurlijke omgeving. Het open plan levert hieraan een zeer grote bijdrage. Het gelijkvloers geeft het ruimtelijk gevoel dat je ook ervaart in open industriële loodsen. Een kleine centrale kern die de privacy van de leefruimte optimaliseert, doet aan deze ruimtelijke ervaring geen enkele afbreuk.

Op de twee verdiepingen, lekker knus onder het hellende dak, bevinden zich de slaapkamers aan de kopse, beglaasde gevels. Tussenin liggen de badkamers.

De kracht van het detail is één van Eugeens uitgangspunten. De manier waarop de overgang tussen binnen en buiten bouwtechnisch wordt uitgevoerd is van groot belang.

Zelf vind ik het zalig om te leven in een zodanig voor zijn omgeving ontworpen gebouw. Het glas rondom geeft een fantastisch ruimtelijk gevoel en brengt ook veel natuurlijk licht binnen, en dat maakt echt wel een verschil.

GROW IT YOURSELF

Toon Maas

Schimmels in huis zijn zelden goed nieuws. Misschien is daar verandering in gekomen. Ecovative, de jonge startup van twee ingenieurs werktuigkunde en hun almaar groeiende aanhang, is erin geslaagd een substantie te creëren die veelgebruikte maar milieubelastende kunststoffen kan vervangen. Het Grow It Yourself Mushroom® Material is een goed presterende biocompositie op basis van eenvoudige grondstoffen. Het bestaat uit schimmelmycelium, de wortel-achtige structuur van een paddestoel, en agrarisch afval.

Dat schimmelmycelium wordt samen met het agrarisch afval in een vorm naar keuze gegoten, waarna het dradennetwerk net als bij een echte paddenstoel begint te groeien en zo het afval aan elkaar lijmt. Het resultaat is een stevig en duurzaam materiaal, dat ook nog eens volledig composteerbaar is, zodat het aan het einde van de levensduur kan teruggegeven worden aan de bodem als voedingsstof.

Verschillende designers hebben zich al laten overtuigen van dit nieuwe ecologisch verantwoorde en duurzame materiaal. Productdesigner Danielle Trofe werkt

momenteel aan de Mush-Lume en Mush-Bloom productlijnen. Met deze high-end lampenkappen en -houders van dit innovatief materiaal scoorde ze goed op de publieke lancering tijdens de 2014 New York Design Week.

Het resultaat is een stevig en duurzaam materiaal, dat ook nog eens volledig composteerbaar is

Ook architecten gaan aan de slag en creëren projecten met GIY producten. David Benjamin, architect bij The Living, kan voorlopig de grootste Mushroom® structuur op zijn naam zetten. Benjamin liet het materiaal in baksteenmallen groeien en stapelde vervolgens deze 'bakstenen' tot een 'Hi-Fi' installatie aan het MoMA in New York, waarmee hij in 2014 de MoMA PS1 Young Architects Competition won.

"Prototyping is a crucial part of [The Living's] design process and Ecovative GIY was a great way for us to quickly explore options and get a feel for how this amazing new material works" aldus David Benjamin.

Ecovative biedt verschillende types van het Mushroom® Material aan. Deze hebben elk hun eigen toepassingsgebied, gaande van lage dichtheid tot hoge dichtheid, van een isolerende tot een brandwerende versie. Het hoge dichtheid type heeft een goede sterkte waarmee de ontwerpers van het bedrijf Surf Organic de kern groeiden van een oceaanvriendelijke surfplank met de toepasselijke naam El Portobello. Het Mushroom® Material vervangt hierin de traditionele milieuvriendelijke kunststoffen. Om het te beschermen tegen water, dat het compostproces in gang zet, wordt de kern omhuld met een hars van waterafstotende polymeren.

Wie graag zelf aan de slag gaat met dit product kan een GIY kit bestellen op giy.ecovativedesign.com. In zo'n GIY kit zal je een zak levende paddenstoelen vinden en agrarisch afval om zo je eigen Mushroom® Material te groeien, waarmee je op ecologisch verantwoorde manier je eigen ideeën kan verwezenlijken.

+

=

**Agricultural
Waste**

**Fungal
Mycelium**

**Mushroom®
Materials**

Sigmapearl Clean Matt is een hoogwaardige muurverf die makkelijk te reinigen is. Daarbij verliest hij niets van zijn egale matte uitstraling. De verf is ideaal voor drukbezochte ruimtes.

Schoon

in een handomdraai

Door een reinigbare matte muurverf te ontwikkelen, beantwoordt Sigma aan de hoogste eisen binnen de markt van gladde muurverven. Sigmapearl Clean Matt is een zeer goed reinigbare, matte muurverf, die bestand is tegen het intrekken van vlekken. De muurverf is duurzaam, glanst niet op na reiniging en is bovendien schrobvast. Hiermee levert Sigma de oplossing tegen opglimmen en slijtage van matte muren na reiniging. Sigmapearl Clean Matt biedt door de mooie vloei een esthetisch eindresultaat en is eenvoudig te verwerken. Net zo makkelijk in gebruik is de bij te leveren spray Sigmapearl Cleaner. Sigmapearl Cleaner is een reinigingsmiddel speciaal ontwikkeld voor het reinigen van Sigmapearl Cleaner Matt. Het verwijdert eenvoudig hardnekkige vlekken van bijvoorbeeld koffie, wijn, ketchup en zelfs lippenstift. Juist de goede reinigbaarheid

maakt de verf buitengewoon geschikt voor zwaarbelaste muren van drukbezochte ruimtes.

MATTE MUURAFWERKING

Siem Schoon, directeur van Schildersbedrijf de Langedijk, gebruikte de verf voor een nieuwe megabioscoop met acht filmzalen, drie foyers, een restaurant, een grand café en een terras: 'Alle wanden van de openbare ruimtes, de bar, de toiletten en de toegangen moesten worden afgewerkt met een goed afwasbare matte muurverf. Bij elkaar zo'n 2000 m². We hebben overleg gepleegd met Sigma en het net geïntroduceerde Sigmapearl Clean Matt bleek een schot in de roos. Men verwacht veel bezoekers, dus het worden intensiefgebruikte ruimtes. Mensen lopen langs de muren en strijken er met handen langs en er mag eten en drinken in de zalen worden meegenomen. Het is dus noodzakelijk dat de muren goed schoon-gemaakt kunnen worden. Sigma levert bij de muurverf ook Sigmapearl Cleaner. Dat spuit je op de vlek, laat je even inwerken en dan veeg je zo het vuil eraf.'

COMPLEXE RUIMTES

De productkeuze was dus gemakkelijk, maar hoe verliep het project? Siem Schoon: 'Het was een complex project waarbij veel disciplines tegelijk in de ruimtes werkten onder een behoorlijk hoge tijdsdruk. Verder zijn de ruimtes gecompliceerd met veel hoogteverschillen door de oploop van de zalen, dikke isolatiezones en ingewikkelde bekabeling. Het was even wennen aan deze nieuwe muurverf, maar het is allemaal prachtig geworden!'

GEBOUW ALS VISITEKAARTJE

De watergedragen binnenmuurverf met hydrofoob en lipofob karakter op basis van 100% acrylaatdispersie is te gebruiken op minerale ondergronden zoals beton, cementgebonden plaatmaterialen, metsel- en pleisterwerk. Dat het geurarme product daarnaast uitermate geschikt is voor het overschilderen van oude muurverven, weten ze inmiddels ook op Hogeschool Leiden. Studenten die wachten tot de deuren van de collegezaal opengaan. Handen >

‘Een schoon
gebouw is toch
je visitekaartje.’

Sigmapearl Clean Matt De voordelen op een rij

- Zeer goed reinigbaar
- Schrobvastheid klasse 1 conform EN 13300
- Glanst niet op
- Water- en vetafstotend: zeer geringe vuilabsorptie
- Resistent tegen de meest voorkomende desinfecteermiddelen
- Goede vloei
- Uitstekende verwerking
- Tegelijkertijd inzetbaar als grond- en afwerkingslaag. Oplosmiddel- en weekmakervrij: VOC < 1g/l
- Beschikbaar in veel kleuren
- Mat, doch kan fluweel mat overkomen in scheerlicht
- Plastic emmer van 2,5, 5 en 10 liter

tegen de wand, voetzolen tegen de muur. Al die vlekken en schoenafdrukken op de witte muren waren teamleider Facilitair Bedrijf John Kuyvenhoven een doorn in het oog. ‘Een schoon gebouw is toch je visitekaartje. Het is niet alleen een gebouw waar studenten komen, maar ook allerlei andere bezoekers zoals bestuurders, docenten en gastdocenten van over de hele wereld. Dan wil je dat het gebouw er netjes uitziet. De verf die er oorspronkelijk op zat, kon niet goed of helemaal niet worden schoongemaakt. We zijn dus op zoek gegaan naar een goede, afneembare, matte muurverf. Sigma bracht uitkomst met de introductie van Sigmapearl Clean Matt. Een product waar we direct enthousiast over waren. Het is zo goed reinigbaar. Daar willen we de hele hogeschool mee aanpakken.’

HEERLIJK SOEPEL

Het gebouw bestaat uit zes bouwdelen, drie etages hoog. Besloten is om alle wanden tot 1.30 m vanaf de grond opnieuw te schilderen. Conciërge Johan Hartevelde houdt van schilderen en heeft de verflklus op zich genomen. Hij is begonnen met alle gangen en toegangsruimtes. De lokalen en collegezalen staan later op het programma. ‘De Sigmapearl Clean Matt passen we in kleur RAL 9010 toe. Omdat de verf net zo mat is als de verf die erop zat, kunnen we de 1.30 m aanhouden. Ik hoef alleen maar te ontvetten, de verf kan dan zo op

de oude, bestaande verflaag. Je ziet de scheidslijn tussen de oude en de nieuwe verflaag nauwelijks. De verf werkt heerlijk soepel. Ik breng hem met de bijgeleverde roller aan en hij spat totaal niet. Sigmapearl Clean Matt is in één laag dekkend en na een half uur al stofdroog. Hoewel de verf nog niet helemaal doorgehard is binnen een paar dagen, hebben we wel al de ervaring dat er direct schoongemaakt kan worden als dat nodig is. Precies wat we wilden.’ John Kuyvenhoven: ‘De resultaten zijn verbluffend. Het schoonmaken is eenvoudig: alleen even een natte doek overheen halen en het is weer helder schoon, zonder strepen of vegen. En zijn er lastige vlekken, dan kunnen we de Sigmapearl Cleaner inzetten, een ideaal systeem dus voor een duurzaam resultaat. We hebben nu een prachtige matte muurverf, met eigenlijk de eigenschappen van een lakverf. Beter kun je niet hebben!’

Uw resultaat telt. Sigma.

PRINT EENS EEN FLATGEBOUW

Katrien Valcke

Tien jaar geleden was het nog lectuur voor goedkope sciencefictionromannetjes, vandaag de dag is het een feit. Het Chinese bedrijf WinSun is er in geslaagd een volledig appartementsgebouw te printen. Vijf volledige verdiepingen, in totaal 1100 vierkante meter, rolden uit een 3D-printer, en dat in 24 uur tijd.

Vorig jaar ontstond er al commotie toen WinSun tien woningen printte – opnieuw in slechts 24 uur tijd. Toegegeven, in Amsterdam waren DUS architecten al eerder begonnen aan een volledig 3D-geprint huis (een grachtenpand om precies te zijn), maar dat zal in totaal minstens drie jaar in beslag nemen. De Chinezen doen het op minder dan een dag. We moeten er dan ook eerlijk bij vertellen dat ze bij WinSun een beetje vals spelen. Terwijl ze in Amsterdam de volledige woning in één stuk ter plaatse printen met een reusachtige 3D-printer, zijn de Chinese gebouwen gemaakt uit prefab onderdelen. Die prefab onderdelen werden wel allemaal gemaakt met een 3D-printer, maar dit gebeurde in het hoofdkwartier van het bouwbedrijf. Het appartementsgebouw werd op dezelfde manier gemaakt: eerst worden de onderdelen allemaal apart geprint, dan worden ze verplaatst en op de site eenvoudig in elkaar gezet. De zogenaamde “inkt” wordt gemaakt uit de fijngemalen restanten van een afgebroken flatgebouw. Dat wordt gemengd met sneldrogende cement en een speciale verharder en zo ontstaat een speciaal soort printbare beton. De betonnen muren worden hol gelaten, zodat ze nog gevuld kunnen worden met bijvoorbeeld isolatie. Ter plaatse wordt het geheel nog verstevigd door metalen componenten. Hóe stevig het dan allemaal is, daar spreken we ons voorlopig niet over uit. De normen zijn in China nu eenmaal minder strikt, waardoor een ongeluk snel gebeurd is. Het land wordt ook regelmatig geteisterd door aardbevingen en niet al te stevige constructies storten wel vaker als kaartenhuisjes in elkaar.

Wat is dan juist het voordeel van 3D-printen, meer specifiek de prefab manier van WinSun? Op de eerste plaats natuurlijk de snelheid. WinSun printte het volledige appartement in een dag tijd, ongeveer de tijd die hun Nederlandse concurrent nodig heeft voor één muurtje.

Het is ook ontzettend goedkoop: het prijskaartje voor de gehele bouw van het flatgebouw kwam uiteindelijk op slechts 140 000 euro. Verder wordt de hoeveelheid afval gereduceerd met dertig tot zelfs zestig procent. Tot slot daalt ook de arbeidskost met meer dan de helft. Het verschil tussen in situ printen en prefab printen is ook de grootte van de printer. Voor ter plaatse geprinte gebouwen heeft men reusachtige printers nodig, terwijl de prefab versie veel kleiner kan zijn. “Klein” is wel relatief, want de printers van WinSun zijn 6,6 meter hoog, 10 meter breed en wel 40 meter lang.

WinSun printte het volledige appartement in een dag tijd, ongeveer de tijd die hun Nederlandse concurrent nodig heeft voor één muurtje.

Alleen maar voordelen dus, of zo lijkt het toch. Nochtans kunnen we ons wel nog een aantal vragen stellen over het esthetische en het ethische aspect van dit alles. Volgens professor Behrokh Khoshnevis van de University of Southern California zouden er dankzij deze technologie juist meer jobs gecreëerd worden dan dat er verloren gaan, maar het valt nog te bezien of die dan gaan naar al die arbeiders die hun werk zullen verliezen. En hoe kwalitatief zijn deze gebouwen die op 24 uur in elkaar gebokst worden? Voorlopig ziet het er naar uit dat deze erg goedkope appartementen vooral sociale woningen zullen worden. Met ter plaatse geprinte gebouwen daarentegen zouden we dan weer écht revolutionaire vormen kunnen maken. Dat is bij prefab onderdelen nog niet mogelijk. Het lijkt er in ieder geval op dat het 3D-printen van gebouwen nog maar in haar kinderschoenen staat en dat er nog veel ruimte voor verbetering is. Dat neemt natuurlijk niet weg dat het appartementsgebouw een goede aanzet geeft van wat we in de toekomst mogen verwachten. Dankzij de erg lage afvalproductie en de snelle bouwtijd lijkt het printen van gebouwen een duurzame oplossing te worden om de zeven miljard mensen op onze overbevolkte planeet een dak boven hun hoofd te geven.

het eerste 3D-geprint appartementsgebouw

geprint prefab onderdeel, met vooraan op de foto de printkop

WINTERS RESORT MET ONBEPERKTE

een reportage door Vectorworks (www.vectorworks.be), beelden © Auer Weber Assoziierte GmbH

Zelfs bergen, sneeuw en een complex programma weerhouden het Duitse Auer Weber niet van een oogstrelend ontwerp.

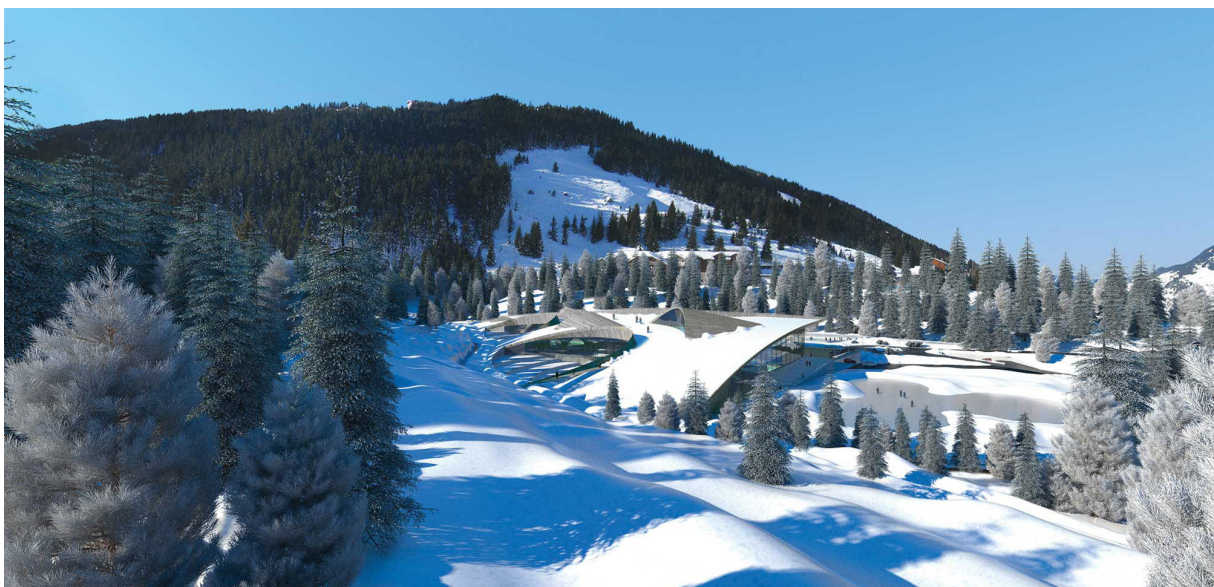
Culturele centra, sportcomplexen, residentiële projecten, scholen of stadsontwikkeling: Auer Weber staat aan de top inzake ontwerp en realisatie van verbluffende internationale projecten. Daar zorgen de 120 medewerkers in twee vestigingen wel voor.

Centraal staat steeds de zoektocht naar markante en coherente architectuur, geënt op de noden van een specifiek project. “De rode draad in ons werk is een doorgedreven studie van de functie van het gebouw en de voordelen en mogelijke beperkingen van een site”, benadrukt partner Philipp Auer. “Daarom gaan we bij elk nieuw project met alle partijen op zoek naar een passend ontwerp.” Zo’n ontwerpproces resulteert steevast in creatieve oplossingen op maat, die niet onder één noemer gevangen kunnen worden. De architecturale verwezenlijkingen van Auer Weber reiken bijgevolg van kunstig geboetseerde volumes tot strakke, open landschappen. Toegankelijkheid voor lichaam én geest staat daarin altijd centraal. Lees: een helder ontwerp waar gebruiker en toeschouwer een eigen invulling aan kunnen geven.

Auer Weber legt de lat hoog inzake functionaliteit, artistieke kwaliteiten, techniek en flexibiliteit. Zo ook bij Grandes Combes Courchevel, een luxueus recreatiedomein dat momenteel gebouwd wordt tussen twee Franse bergtoppen, tegen de grens met Zwitserland en Italië. Het hoofdgebouw is tegelijkertijd een toegangspoort en een verbindingsweg. Via een brug kunnen wandelaars van de ene kant naar de andere wandelen zonder gehinderd te worden door het verkeer. Het is meteen ook de toegangspoort naar de hogergelegen skigebieden. De zachte, golvende vormen van het gebouw deinen verder in het interieur. En ook binnenin staat de prachtige omgeving centraal, met adembenemende vergezichten op de bergen.

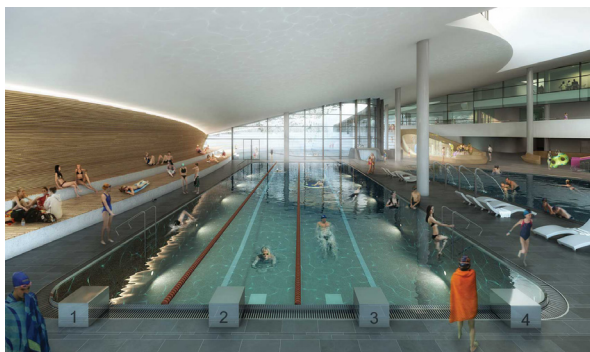
EEN WASLIJST AAN ONTWERPEISEN

Het stadsbestuur van Courchevel had een uitgebreid eisenpakket opgesteld voor het resort. Het moest een totaalervaring voor toeristen worden: skiën en klimmen in optimale weersomstandigheden, maar ook voldoende indooractiviteiten voor minder prettige dagen. Wellness, een binnenzwembad en andere creatieve oplossingen waren nodig om het hele jaar

MOGELIJKHEDEN

door inkomsten te garanderen. Daarom werden het hotel en het conferentiecentrum uitgebreid met indoor watersportfaciliteiten voor duizend personen en een immens sportcomplex. De lijn die alles samenhoudt, is een ruim plein op straatniveau dat voorbijgangers uitnodigt in deze speeltuin voor volwassenen.

Het geheel wordt naadloos in de omgeving geïntegreerd, alsof het nooit anders geweest is. “We streefden naar een ontwerp dat opgaat in het landschap”, zegt Philipp Auer. “We zochten lang naar een krachtige architectuur, een structuur met scherpe kantjes, die zich toch openstelt naar de omgeving.”

Om de juiste oplossingen te formuleren, moesten de ontwerpers het terrein goed doorgronden. De locatie wordt gedomineerd door een bergrivier in het westen, de centrale toegangsweg tot de Courchevelhoogte in het noorden en oosten, en een onbelemmerd zicht op de vallei in het zuiden. Het hoofdgebouw wordt daarom op het hellend terrein tussen de bergen geplaatst, opgetrokken uit materialen en in kleuren die harmonieus samengaan met de omgeving. Kers op de taart is de ‘vijfde façade’, het dak dat volledig versmelt met het landschap.

Vectorworks®

VECTORWORKS ALS STRUCTURELE PARTNER

Ongeacht het veeleisende programma, konden het ontwerp en de bijhorende energie- en lichtstudies integraal uitgevoerd worden in Vectorworks. De intuïtieve lay-outopties maakten het bijvoorbeeld mogelijk om zelfs de kleinste details volledig in Vectorworks te realiseren, zonder aanvullende programma's te gebruiken. Of het nu ging over kleurverloop, mozaïeken, of rasterafbeeldingen als vulling - Vectorworks speelde het klaar.

Het terreinmodel bleek nuttig voor het bepalen van de volumes die uitgesneden of gevuld moesten worden om de structuren perfect te laten aansluiten op de topografie. “Dat gereedschap zorgde ervoor dat we geen ingewikkelde volumeberekeningen moesten maken voor het bergachtige terrein”, bevestigt projectarchitecte Tina Kierzek.

Databases en rekenbladen hielpen dan weer om het overzicht te bewaren bij dit megaproject. “Gelukkig moesten we niet handmatig lijsten van deuren bijhouden”, glimlacht Kierzek. “De geautomatiseerde rapporten in Vectorworks bespaarden ons heel veel uren. Ook de objectbibliotheek, met de verschillende muurtypes, bleek een zegen voor ons werk.”

Dankzij hun kennis van Vectorworks slaagden de architecten erin Grandes Combes op schema te houden. In 2013 startten de werken, en het watersportcentrum - het imposante sluitstuk - zal al in de loop van 2015 afgewerkt worden. En het project is alles geworden wat de ontwerpers voor ogen hadden - en meer. “Het was een uitdaging om dit complexe project in goede banen te leiden, en het veeleisende programma naadloos te integreren in het landschap”, zegt Kierzek. “Het resultaat is een resort dat gasten naar buiten lokt, maar hen evenzeer een plek biedt waar ze het hele jaar door onbepert kunnen genieten. Net zoals we het bedoeld hadden.”

STUDENT DESIGN COMPETITION

Joran Lombahe & Febe Karpez

During the ExistenzWeek the documentary ‘The Competition’ was shown. This film opened the debate on competitions as part of the architecture profession. This year was also by chance the first where Existenz organized its very own design contest. It took place mid-February and was put together by the Coexistenz team. This article is a short retrospect of this event.

STUDENT DESIGN COMPETITION

The ‘Student Design Competition’ was conceived as a contest established by students, for students. Everyone from the first to the last year was invited to participate. The final competition brief was even sent to several other architecture schools in Belgium. People who were interested could enter in groups made up of one to four students.

THE CHALLENGE

The primary focus of the contest was to find the most interesting concept for the proposed design question: ‘What can an architectural intervention add to Leuven’s “Oude Markt”?’ The quality of the concept was valued over the quantity and quality of the submitted documents. Students were given 24 hours after the publication of the brief to come up with ideas. During the competition Coexistenz also opened a temporary design atelier in an abandoned building of the old St. Raphael’s hospital.

THE JURY

Eventually a jury chose the winning design proposal out of fifteen entries. Several design supervisors of our own department of architectural engineering compared the different designs: Ghislain Lams, Ward Verbakel, Sarah Flebus, Geert De Neuter, Birgit Clottens, Rob Mols, Brecht Verstraete, Yuri Gerrits, Barbara Oelbrandt, Jelle De Roeck, Mauro Poponcini and Karel Vandenhende.

HONORABLE MENTION

They granted an honorable mention to ‘PLUGIN’, a project by Céline De Clerq, Maarten De Smet en Jens De Ketelaere (all students from KUL Luca School of Arts Ghent). This group submitted a clever study that managed to communicate the materials of their proposal in a very tangible way. The design itself was a bold and capricious intervention that narrowed the already narrow square even more.

FIRST PRIZE

The first prize was awarded to ‘SEASONAL POOL’, a project by Javi Muñoz Godino and Alejandro Infantes (both KUL Erasmus students originally from the Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Granada). Their modest but precise proposal doesn’t do more than necessary and actually adds to the square by tactically removing part of it. This one intervention shows a multitude of uses, influenced by the changing of the seasons. They’ve thus created an interesting spatial nuance: the square’s original long narrow form is kept but at the same time it is subtly divided into two zones.

OUR WINNING TEAM JAVI AND ALEJANDRO EXPLAIN HOW THEY EXPERIENCED THIS YEAR'S 'STUDENT DESIGN COMPETITION'

“

When we first heard that a student competition was being held we were not only excited but also impressed by the idea. We have to say that we would like to implement it at our own Architectural School in Granada. We think competitions are a great way to learn and have fun at the same time. What we liked most about the design was the process itself, the way we had to come up with something within just 24 hours. The process being mostly a conversation between two people. “We can make a pool” said one of us ironically, after some hours, not knowing that this was actually an idea that was not that bad. It became a game of “what can we have in our pool?”... The most important thing was that while creating this space, which was just actually a void in the “Oude Markt”, we wanted that anyone could find a new use for it. It is an incomplete project, it has no final program, it is still a conversation.

It was a big surprise finding ourselves as winners of the competition, and we were happy to have achieved a good comprehension of the “Oude Markt” and life in Leuven to come up with something good for students. On the other hand we were also very happy with the prize money, which came at a good time as both our bicycles needed fixing!

We expect that next year more people will decide to participate by taking a deep breath and putting their design courses on the side for a short time. As such they can enjoy the opportunity to work on a design with their friends without the pressure of a regular design course, making it a fun architectural experience. An experience that is certainly worthwhile the ‘24 hours work’.

”

winter

mid

THE SEASONAL POOL

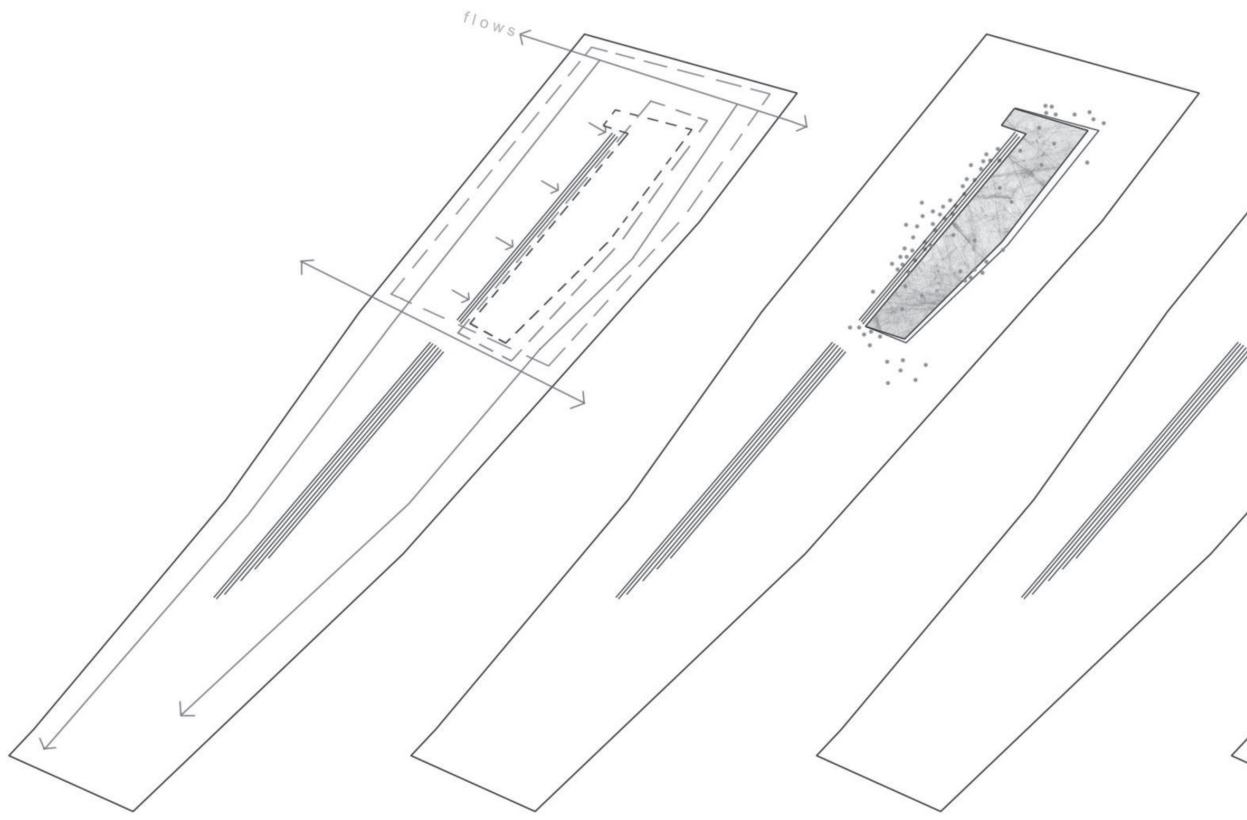
In the sought for a new leisure element in the Oude Markt it is necessary to look for a solution that can participate in the different times the square lives, and that can take into account the particular conditions of the city as well. This space is susceptible to rain, snow or sun; furthermore, the student's activities on it are variable and dependant on the season

The intervention is materialized in a hole in the ground that can work in several ways: as a swimming pool in summer, as a concert area, as an ice rink in winter or as an open-air cinema. This space is both sculpture and architecture; in the way it configures a view of the square with its water sheet and includes every person in the leisure activities it proposes.

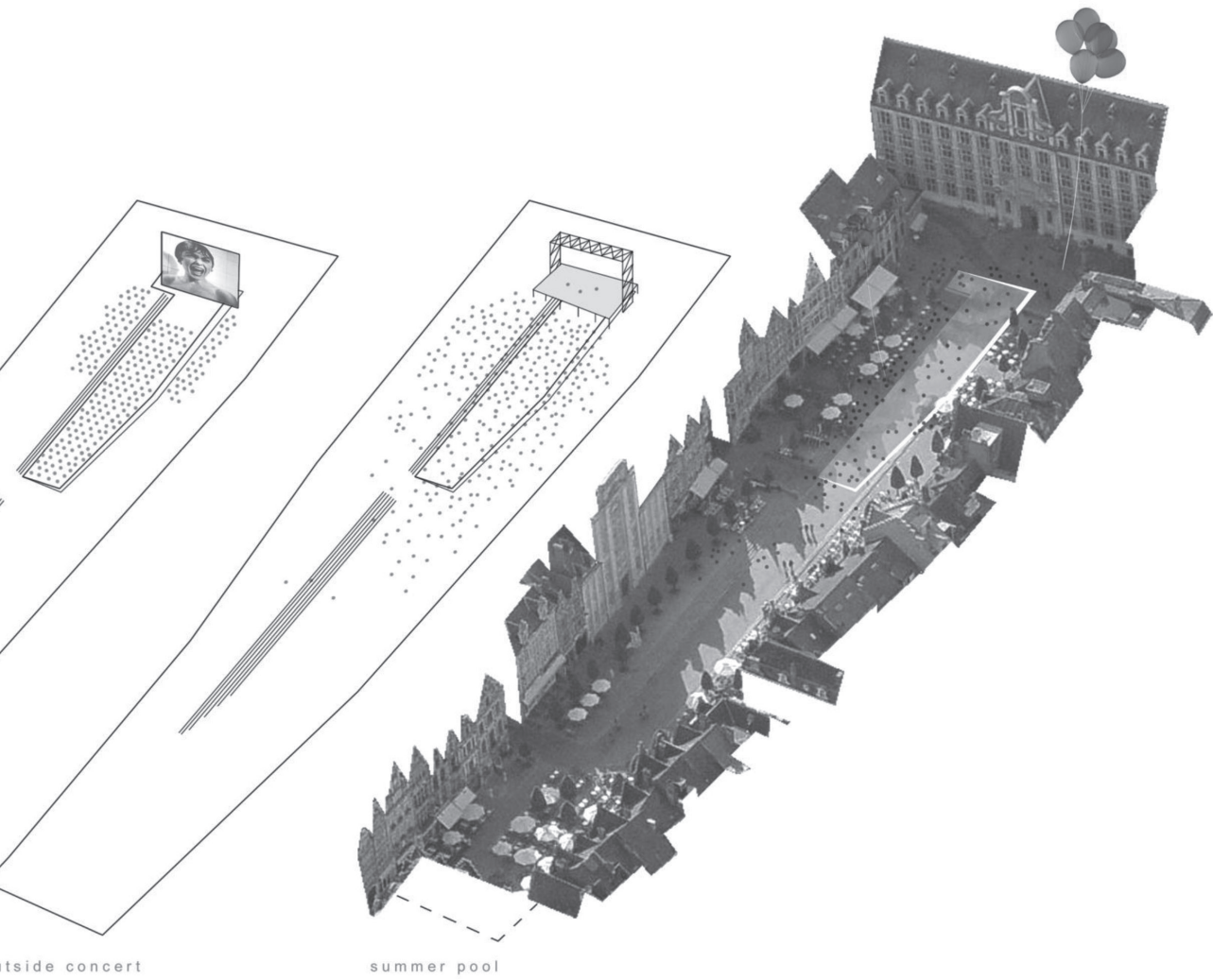
tensions generates
the space

winter ice rink

mid-season cinema

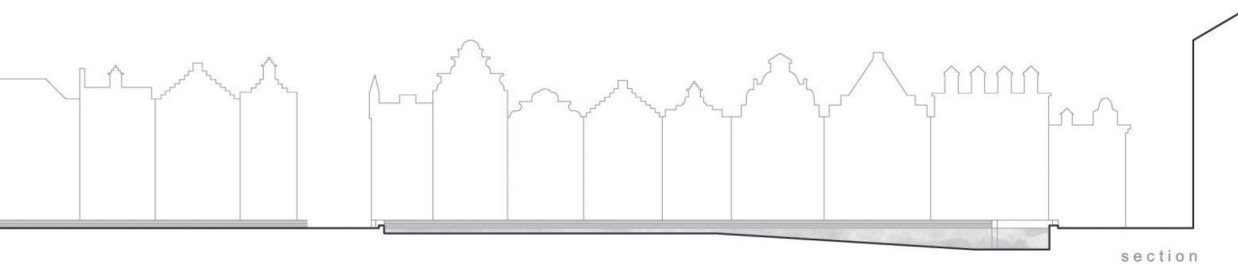
ou

outside concert

summer pool

section

NATUURLIJK, I AM FROM LEUVEN

Alejandro Infantes & Javi Muñoz Godino

In this article Spanish Erasmus students Alejandro and Javi explain how they came from being complete aliens to real “kuleuven studenten”.

PART 1 WE DON'T GET IT

Arriving in Leuven was confusing at the very beginning. We were in a faculty inside a beautiful castle with a lot of different rooms, without any plan to learn how to manage the schedule and with a lot of people staring at us like “these new Erasmus guys are always lost”. Although the first days were exciting, there were many problems as well. Those days you even start to wonder if it was a good idea to go on Erasmus, and if it wouldn't have been better to just stay at home doing whatever you already know. But in the middle of such mess we perfectly remember people that tried to help, for example at the first “architectuurontwerp” class (word unpronounceable then), we did not know where to go and she kindly offered to help; thanks to these small details we started to understand a little bit more about Leuven and the castle.

PART 2 WE KNOW HOW IT WORKS

After those first days we soon became real “kuleuven studenten”. We started to be punctual (sometimes) and to understand where to go: castle, de molen, etc. We got used to the routine and the student places, like Acco, Alma or the library. We started learning “Nederlands” as well, because we were fed up with being a burden to everybody, unable to understand a word. Although it was difficult to start, it's not that hard (“moeilijk”) and, “natuurlijk”, it is even funny if one of the first things you learn is “Ik ben getrouwd met jou”.

PART 3 WE ARE STARTING TO LIKE IT

However, the best part was not the courses, the faculty or the library but the people. As said before, at the beginning everybody stared at us like “you are not from here”, but besides that it was not very difficult to get to know our classmates. We were involved in everything, starting from Existenz and continuing with the group works and the meetings. The deeper we got, the more pleasant it was. We started to feel like we were part of a whole. Those strange guys became people with names and faces, always very nice and helpful to us. Then we realised that Erasmus was not an incredible experience due to the number of parties or the trips you make, but because of all the different cultures you are able to discover. Personally, we chose Belgium because it is a country different from our homeland Spain, and we wanted to learn about another way of living, and we have to say that the best way to do this is by meeting native people of course. At the same time we started working more with Existenz and helping a little bit in the preparation of the second Café and especially more with the Week. We could feel the emotion and the enthusiasm of all these guys, and we liked it. We

felt “in”. Another main point for us was when we learnt “Ik ben zat”, also during the Existenzweek nights.

PART 4

WE DON'T KNOW HOW TO LIVE WITHOUT IT

It is then that you realise that you do like this place, you do like Belgium and Leuven, you know where to get fries, and where to dance every Thursday night; and more important, you even know how to deal with everything. We have to say that the best way to take advantage of the Erasmus programme is staying for an entire year, rather than only one semester, because three or four months is the time you need to get used to everything. Therefore, at least in our situation, we started enjoying our time here the most since then, because as we already said, we felt “in”. Besides, we feel that the people we have met are now friends, not only classmates.

At this point we were thinking “what the hell I am going to do in Granada next year, I belong here now, I do not want to leave”. But that is what makes worthy

the journeying, the time you have to enjoy it. Here, we have learnt to love our home country, to understand the things we thought were wrong were just different than we expected, but not bad; and we have also learnt to love a new country, and feel part of it.

Definitely we think that coming to Leuven to spend our Erasmus has been one of the best choices of our lives. Especially due to the student life we found here - even though Granada is one of the best student cities in Spain - the huge range of plans, opportunities, cultural activities and student events you can participate in Leuven are incredible. And to understand how people live in Belgium

Another main point for us was when we learnt “Ik ben zat”, also during the Existenzweek nights.

has been as well something special for us; how the climate and the place change the way of living. And then we cannot say what is better or worse, because both of them, Belgium and Spain, have their good and bad points, but one thing is clear, this will not be the last time we live here in Belgium. We feel now more Spanish than before, and Belgian as well.

DE PADEN VAN DE CHATMIKAZE

Bruno Stevens

Tom Frantzen is een getalenteerde beeldhouwer wiens carrière begon na een moeilijke keuze tussen architectuur en beeldhouwkunst. Hij opteerde voor de afdeling monumentale beeldhouwkunst te Ter Kameren aan de “Ecole Nationale d’Architecture et des Arts Visuels”. Door zijn verbeeldingswereld, vol met fantasie, gekheid en humor zou men van een nieuwe vorm van Vlaamse “fantastiek” kunnen spreken. Zijn aandacht gaat echter vooral naar een ruimtelijke dynamiek waarin hij minimalistische en organische vormen combineert. We brengen een bezoek aan zijn woning en atelier.

In een afgelegen stukje van Duisburg staat een nog voor het grote publiek onbekend beeldenpark. Verstopt tussen velden, bomen en enkele huizen ging ik op zoek naar de tuin en atelier van een beeldhouwer. Na lang zoeken werd ik plots begroet door een lachende aap op een sokkel, en wist ik dat ik in de wondere wereld van Tom Frantzen was aangekomen.

Verwelkomd door een kwispelstaartende hond ontvangt een goedlachse Tom me in zijn woning. Bij het toetreden word ik direct binnengeleid langsheen de beelden tot in het atelier. Een atelier zoals een atelier hoort te zijn, vol schetsen, onafgewerkte beelden, en een aangename rommelige sfeer.

TECHNIEK VAN DE VERLOREN WAS

Tom Frantzen combineert meestal materialen zoals beton, steen, hout, ijzer en cortenstaal met brons. Voor het bronzen gedeelte werkt hij met de klassieke techniek van de “verloren was” omdat deze alle mogelijke vormen toelaat, van dik naar zeer fijn, terwijl de zandtechniek enkel geschikt is voor eenvoudige vormen.

Om een beeld te maken begint hij met een idee te schetsen, waarna hij snel een maquette maakt om het idee over te brengen in de ruimte. Meestal zijn deze zenuwachtig en krachtig geboetseerd, typerend voor het creatieve zoekproces. Later, bij de uitvergroting, is het niet gemakkelijk om de spontaniteit van de maquette te bewaren.

Voor de vergroting gebruikt Tom enkel een passer en een meter. Hierna construeert hij een geraamte in betonijzer.

Rond deze ijzers draait hij ijzerdraad waarin stukjes hout vastgeknoopt zitten. Deze dienen om de klei die er op aangebracht wordt tegen de ijzers te houden. Het beeld wordt volledig in klei geboetseerd. Eens dit af is moet het gemouleerd worden. Hiervoor wordt eerst een vloeibare laag siliconenrubber met een verfborstel aangebracht, om een mooie precieze afdruk te maken. De tweede laag is een vastere silicone en wordt met de spatel aangebracht.

Vervolgens wordt een tegenmal in plaaster of epoxy gemaakt, die de silicone op zijn plaats houdt. De siliconen kappen worden uiteindelijk van het beeld afgehaald en gereinigd. Dan schildert de kunstenaar er met een borstel een laag vloeibare was van 3 à 4 millimeter in. Op die manier verkrijgt hij een positief hol beeld in was, waarop hij gietkanalen, ontluichtingskanalen en een wassen trechter fixeert. Dit geheel wordt verscheidene malen in kuipen met keramische cement gedompeld. Nadat deze gietmal gedroogd is gaat hij de oven in. Bij het bakken smelt de was uit de mal. In deze holte wordt nadien het brons gegoten. Eens dit gestold en afgekoeld is wordt de keramische mal stukgeslagen en de kanalen afgeslepen en bekomen we een ruw gietwerk. Dit beeld is klaar voor afwerking: bijtelen, slijpen, frezen, lassen, zandstralen en

soms polijsten. Wanneer dit alles gebeurd is, kan men het beeld patineren.

Vroeger had Tom zijn eigen gieterij. Nu laat hij het ruwe gietwerk uitvoeren in een Oost-Vlaamse gieterij, maar al de overige etappes gebeuren nog steeds in zijn eigen atelier. De gieterij versnijdt de holle wassen beelden om ze in kleine stukken te kunnen gieten. Hierdoor komen er vaak vervormingen die bij de montage weer moeten bijgewerkt worden.

VERMINKTE BEELDEN

Tom besteedt ongeveer de helft van zijn tijd aan bestellingen en de overige helft aan zijn levenswerk, “de Paden van de Chatmikaze”, een beeldenwereld in volle natuur. Voordien waren de bestellingen meestal het gevolg van wedstrijden, maar onderhand heeft Tom een zekere bekendheid vergaard waardoor er meer directe bestellingen geplaatst worden. De winst gaat bijna integraal naar de beeldentuin.

Voor de opdrachtgevers maakt hij meestal verschillende ontwerpen die dan met hen besproken worden. Net zoals in de architectuur is dit geen sinecure, want de mening van de klant strookt niet altijd met die van de artiest. Vaak moet er dan ook een middenweg gezocht worden.

Soms stelt een klant zich niet erg soepel op en gebeurt het dat het beeld ‘verminkt’ wordt, althans in de ogen

van de kunstenaar. “Zo denk ik bijvoorbeeld aan een beeld van een sprong van zeven antilopen, dat zich op de gevel bevindt van een kinderopvang in Sterrebeek. De klant plaatste een enorme lamp onder de borstkas van de bovenste antilope. Visueel plakt deze tegen het dier en wordt heel de beweging van de sprong teniet gedaan. De architect zegt dat hij er kan inkomen, maar doet er niets aan. Gewoon de lamp verplaatsen schijnt niet te kunnen...”

Een ander voorbeeld: in Steenokkerzeel maakte Tom een vlucht van kraanvogels die door een rond venster in een betonnen plaat vliegen. In het concept raakten de bronzen vleugels van de vogels amper het beton. De opdrachtgever liet, op eigen initiatief, crépi aanbrengen op de betonnen plaat. Deze werd veel te dik aangebracht, waardoor de vleugels van de vogels nu in het crépi plakken. Daardoor is de lichte soepele beweging van de vlucht gebroken. “Het is nu alsof de beeldhouwer een *debiel* is die niet kan meten en de vleugels van de vogels in de wand inwerkte...”

DROOMWERELD

Het liefst van al is Tom dan ook bezig met het creëren van een gekke fantastische wereld in zijn eigen tuin. Daar kan hij zijn verbeelding de vrije loop laten en moet hij met geen enkele mening van buitenstaanders rekening houden. Over de jaren heen kocht hij verschillende landbouwgronden, goed voor tweeënhalve hectare, achter zijn atelier. Het terrein is als een klein wereldje; er zijn bosjes, open vlaktes, hellingen en dieptes, een heuveltje en water.

Het concept van de tuin is een wereld die doet denken aan een droom, met vele sequenties waarin tijdens het rondwandelen allerhande vreemde werelden elkaar opvolgen. Er is schijnbaar geen logica en toch vloeit alles in elkaar over. De realiteit is totaal vermengd met het imaginaire.

Een constante in zijn werk is het wangedrag van de mens, van alle werelddelen en van alle tijden. De mensen

worden soms dieren en de dieren soms mensen. Het geheel is opgevat als een satire over de mensheid, zonder logica, maar met een andersoortige samenhang en veel interpretatiemogelijkheden.

Toen een bezoeker op een dag liet vallen “het gevoel te hebben in een schilderij van Jheronimus Bosch rond te lopen”, was Tom zeer vereerd. Van kindsbeen af voelde hij zich namelijk al zeer verwant met de oude Vlaamse fantasten. “Het zit diep ingeworteld in mijzelf en ik heb me er ook nooit vragen over gesteld. Het is gewoon een evidentie, die geen rekening houdt met modes en conformismes.”

“Van op de academie al ging ik niet mee met wat voorgeschreven was om conform te zijn met wat op het ogenblik gemaakt werd voor de kunstmarkt. Dit is mij altijd verweten geweest door de zogenaamde specialisten van het ogenblik. Al deze creaties komen uit mij zonder dat ik mij vragen stel, mijn geest kent geen rust. Een gedachte ontwikkelt er andere, soms staat mijn hoofd op springen. Ik teken alles wat door mijn hoofd komt. Een groot deel van deze gedachten zijn niet bruikbaar en smijt ik weg. Maar toch is deze manier van functioneren een noodzaak om in evenwicht te blijven. Ik moet deze inspiratie afremmen want de realisatie van een beeld neemt zeer veel tijd in beslag en hierdoor werkt ze vaak

frustrerend. In de bibliotheek van mijn veranda heb ik een paar grote mappen met honderden getekende projecten waarvoor ik verschillende levens zou nodig hebben om ze te kunnen verwezenlijken.” Het dient gezegd te worden dat Tom al zijn beelden zelf maakt, wat vandaag eerder zeldzaam is.

Voor de structuur van de tuin ging de beeldhouwer organisch te werk. Enkele paden werden bepaald door de wegen die de koeien namen om van de stallen naar de weide te gaan en omgekeerd. De overige paden liet hij lopen tussen de bestaande beplantingen. Geen enkele boom werd geveld, er werden wel bomen en planten bijgeplant in functie van de ruimtes en bindingen.

De beelden werden gecreëerd in functie van deze natuur. Ze gaan mee met de beweging van het landschap, maar geven accenten. Soms onderbreken ze de beweging om ze te laten versnellen of vertragen. Alles is in symbiose. Sommige paden gaan naar de diepte van de aarde (de Grot van Eva), andere gaan naar de lucht (de Chinese Muur). Er is een donkere beboste doorgang, de Gang des Doods, vanaf de wegzakkende poort met de vechtende geraamtes (Ecce Homo, of Stek et Restek) die uitgaat op een opening die licht uitstraalt (“we zijn nog niet dood!”). Van daar gaat men naar de luchtbeelden boven op de Waaienberg. Op de top bevinden zich “lucht- en lichthuizen”; serres waarrond vier vliegende beelden op

palen van zes meter hoog staan. In een van de serres bevindt zich een Toren van Babel in deconstructie. Op de vijvers gebeuren ook gekke dingen, zoals brandweerganzen die elkaar vol spuiten...

Het is onmogelijk om de tuin volledig te beschrijven. Elk werk past volledig in zijn omgeving: soms verstopt in de bomen, dan is het een fontein in het water, en dan weer staan er vliegende beelden op palen. En juist omdat je rondloopt door de tuin bekijk je de beelden langs alle kanten. De kunstenaar maakt zijn beelden dan ook zodanig dat de kijker telkens acht verschillende standpunten heeft, en dat elk standpunt zowel vormelijk als inhoudelijk een andere indruk geeft.

Wanneer je bijvoorbeeld rond het circulaire werk De Trouw van de Ooievaar wandelt, zie je eerst een lange uitgetrokken beweging. Een ooievaarbruid wordt achtervolgd door vier ooievaarbruidgom. Wanneer men verderstapt wordt de groep compacter. Verderop

wordt plotseling de laatste bruidegom, die kleiner is, gelost en schijnt hij te roepen: "wacht op mij!" Wanneer men nog verder rond de vijver gaat, vergroot de achterstand. Vervolgens begint hij weer bij te raken om ten slotte de groep bruidegoms in te halen. Dan beginnen de pretendentes zich te verdringen om in de "tunnel" (vliegende keep van de bruid) te geraken. Wanneer men de cirkel beëindigt rekt de beweging weer uit zoals in het begin.

Het werk van Tom Frantzen geniet dan wel al enige bekendheid, zijn beeldenpark is nog steeds minder gekend. De hele wandeling is een opeenvolging van aangename verrassingen, ontdekkingen en steeds veranderende sferen. Ik kan alleen maar aanraden om het park te bezoeken en je te laten innemen door de wondere, fantasierijke wereld die de beeldhouwer creëert.

meer info op www.tomfrantzen.be

DE STAD VAN DE TOEKOMST?

Luis Briones Alonso

Hoe zal de stad van de toekomst eruit zien? Welke aspecten van het dagelijks leven zijn relevant in de vorming van de ideale stad, en vooral, hoe staan deze verschillende aspecten in relatie met elkaar, en hoe kunnen ze samen geïntegreerd worden in één stadsbeeld? Om een antwoord op deze vragen te bieden startte de KU Leuven dit jaar in samenwerking met Universiteit Stellenbosch uit Zuid-Afrika een denktank genaamd 'De stad van de toekomst'. Men zocht van elke universiteit vijftien getalenteerde studenten eerste master uit verschillende disciplines, die zich van februari tot november 2015 wilden verdiepen in dit onderwerp. Er werden uiteindelijk negentien studenten geselecteerd om deel te nemen aan de denktank. Naast architectuur zijn ook onder andere geneeskunde, economie, antropologie en psychologie vertegenwoordigd.

De discussie rond het algemene thema werd opgedeeld in vijf deelgebieden: Ruimtelijke planning, Diversiteit, Duurzaamheid, Systeeminputs en -outputs en Aanpassingsvermogen. Het stedenbouwkundig ontwerp van de stad wordt besproken onder het deelgebied 'Ruimtelijke planning'. Onder 'Diversiteit' bespreekt men de maatschappelijke problemen die diversiteit in een samenleving met zich kan meebrengen. In de stad van de toekomst wordt diversiteit van harte verwelkomd, maar verschillen in taal, cultuur, seksuele geaardheid, fysiologische capaciteit, etc. kunnen echter specifieke problemen met zich meebrengen waarvoor een oplossing gezocht moet worden. Duurzaamheid is een belangrijke factor in elk toekomstgericht (stads)beeld, dat veel aandacht verdient en het in deze denktank ook krijgt. Het deelgebied 'Systeeminputs- en outputs' concentreert zich op het idee van een zelfonderhoudend systeem. In elke stad zullen er zowel inputs (energie, water en voedselstromen) als outputs (afval, warmte, vervuiling) zijn. Deze inputs en outputs moeten in de stad van de toekomst in een zorgvuldig uitgedacht systeem beheerst worden. Onder 'Aanpassingsvermogen' wordt dan uiteindelijk de flexibiliteit van de stad besproken. Een samenleving is dynamisch. De stad van de toekomst moet in staat zijn zich aan te passen aan de veranderlijke noden en levensstijl van haar burgers.

Sinds de start van de denktank in februari hebben zes vergaderingen plaatsgevonden. Voor elke vergadering is er een korte receptie voorzien met een hapje en een drankje waar de leden kunnen kennismaken met elkaar. Een aangename groeps sfeer kan immers een goede invloed hebben op het verloop van de groepsdiscussies. Na de receptie volgt er een lezing van ongeveer een uur. Deze lezingen behandelen relevante onderwerpen met betrekking tot het thema van 'de stad van de toekomst', gaande van lezingen over publieke gezondheid en het belang van groen in de stad tot een lezing over 3D-printen. Na de lezing is er tijd voorzien om vragen te stellen en discussies te voeren over het behandelde onderwerp. Uiteindelijk worden de studenten opgedeeld in twee groepen. Elke groep bespreekt onderling twee van de vijf deelgebieden, waar ze de kennis die ze vergaard hebben tijdens de lezing eventueel kunnen toepassen. In een later stadium zullen de studenten verder opgedeeld worden in vijf deelgroepen, een groep per deelgebied. Elke deelgroep heeft de verantwoordelijkheid om een paper te schrijven over zijn toegewezen deelgebied met de conclusies waar de leden van de denktank doorheen het jaar toe gekomen zijn.

De deelnemende studenten van de KU Leuven hebben recent ook een eerste contact gemaakt met de studenten van Stellenbosch. Hiervoor hebben ze elk een introductiefilmpje over zichzelf gemaakt van ongeveer één minuut, waarin ze zichzelf voorstellen. Deze filmpjes werden online gezet op een beveiligd platform waarop de leden van de denktank elkaars introductiefilmpjes kunnen bekijken. In de week van 4 mei vond er overigens een eerste webmeeting plaats tussen de leden van de KU Leuven en die van Universiteit Stellenbosch: de eerste interuniversitaire discussie over 'de stad van de toekomst'.

De denktank zal nog doorgaan tot november dit jaar. Dan worden de resultaten van de denktank gefinaliseerd tijdens een vijfdaagse workshop in Leuven, in samenwerking met de studenten van Stellenbosch. Eens de resultaten samengezet zijn, zullen ze ook vrijgegeven worden aan de buitenwereld. Afwachten in spanning dus.

TOEKOMSTMUZIEK

een reportage door Kumpen (www.kumpen.be)

Als ingenieur-architect heb je een ruim gamma aan beroepsmogelijkheden. We interviewen Sien van der Have, die ook voor ingenieur-architect studeerde aan de KU Leuven en nu bij Kumpen werkt.

Beste Sien, jij hebt net als wij voor ingenieur-architect gestudeerd aan de KU Leuven. In plaats van twee jaar stage koos jij direct voor werken bij Kumpen, één van de grotere aannemersbedrijven van België. Waarom maakte je deze keuze?

Net zoals bij elke ingenieur-architect spreekt de bouwsector mij heel erg aan. Het verschil met de grote meerderheid van mijn jaargenoten was dat ik echt iets wilde bouwen. Als je interesse eerder bij de uitvoering ligt dan bij het ontwerpen, is de keuze om bij een aannemer te gaan werken evident. Vol zenuwen ben ik spontaan gaan solliciteren bij Kumpen. Het zoeken naar werk ging verrassend vlot, want niet veel later mocht ik mijn contract bij Kumpen tekenen.

Wat voor werk verricht je daar?

Als pas afgestudeerd ingenieur-architect kon ik bij Kumpen tussen verschillende startfuncties kiezen: werfleider, werkvoorbereider, calculator of aankoper. Omdat ik snel veel praktijkervaring wou opdoen, heb ik voor junior-werfleider gekozen. Dit hield andere in dat ik betonblokken, predallen, beton en wapening bestelde en de arbeiders instructies gaf. Af en toe in de kraan kruipen en wat beton trillen hoort daar natuurlijk ook bij. Super ervaring!

Na één jaar ervaring op te doen als junior-werfleider, was het eigenlijk mijn plan om over te schakelen naar werkvoorbereider, een technisch creatieve rol in het bouwteam. Dit houdt in dat je plannen controleert, verschillende bouwmethodes en materialen onderzoekt en nog zoveel meer. Maar toen kwam het hele BIM-verhaal bij Kumpen in beeld en heb ik de overgang van junior-werfleider naar BIM-coördinator gemaakt.

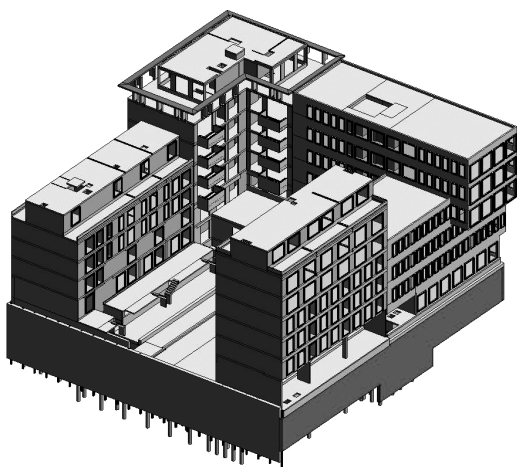
Als BIM-coördinator mag je ons toch nog eens uitleggen wat BIM juist inhoudt en waarom Kumpen een overschakeling wilde maken?

In tegenstelling tot wat veel mensen denken is BIM veel meer dan 3D-modelleren. BIM is een heel nieuwe werkmethode. Het gaat erom dat je informatie met elkaar deelt en verzamelt op een plaats waar iedereen ze kan terugvinden. Tot op heden is dit niet zo het geval en gaat er heel veel informatie verloren of wordt ze niet goed gecommuniceerd. Denk maar aan de vele e-mails of aan het feit dat de plannen voor de zoveelste keer gewijzigd moeten worden. Kumpen gelooft dat BIM een investering is die op termijn een betere dienstverlening naar de klant toe geeft en intern ook vele voordelen zal opleveren.

Mijn functie als BIM-coördinator is een beetje projectafhankelijk. Voor het project India-Natie bouwen wij zelf het model op aan de hand van de 2D-plannen die we ontvangen van de ontwerpende partijen. Uit het model komen verschillende fouten tevoorschijn die we dan in samenspraak met de architecten en ingenieurs oplossen nog voor het bouwen begint. Voor het nieuwe stadskantoor van Hasselt werken al de verschillende partijen zelfs al in 3D. In dit project heb ik eerder een coördinerende rol. We brengen de verschillende modellen samen en kijken of er conflicten tussen zijn. Kort samengevat is de BIM-coördinator de tussenpersoon tussen de verschillende partijen en het BIM-model.

Zijn er dan al veel partners van Kumpen zoals architecten, ingenieurs en techniekers die werken met BIM en wilden jullie daardoor overschakelen of werkt het juist andersom en willen jullie, als grotere aannemer, BIM juist introduceren bij hen?

Ik ben ervan overtuigd dat uiteindelijk iedereen het nut van BIM gaat inzien. Net zoals men van de tekentafel naar CAD is overgeschakeld, gaan we allemaal overstappen naar BIM. Sinds kort is de toepassing van BIM in de Belgische bouwwereld in een stroomversnelling gekomen. Eén jaar geleden werkte Kumpen nog niet met BIM en nu krijgen we bijna maandelijks de vraag om een nieuw project met BIM uit te voeren. Er zullen snel heel wat partijen ook met BIM starten. Momenteel heeft Kumpen hierin een voorsprong. We hopen in de toekomst onze trekkersrol te blijven waarmaken.

Omdat het voor jullie ook iets nieuw is, waar halen jullie je kennis of met wie werk je samen?

Binnen Kumpen zijn we gestart met het volgen van een vijfdaagse opleiding voor Revit. Sinds januari 2015 krijgen we wekelijks werkplekbegeleiding. Dit houdt in dat er een 'BIM-expert' bij ons op het kantoor aanwezig is waar we allerlei vragen aan kunnen stellen. Naast veel opzoekwerk en het onderzoeken en uittesten van allerlei dingetjes, ga ik op dit moment regelmatig naar allerlei BIM-events en opleidingen. Dit allemaal om uit te pluizen hoe we best onze BIM-cel stilletjes aan kunnen laten groeien.

Eén van jullie eerste proefprojecten, met POLO architecten, is India-Natie. Hoe gaan jullie te werk?

Het project India-Natie is het eerste project waarbij wij zelf het 3D-model aan het opbouwen zijn aan de hand van 2D-plannen die wij hebben ontvangen. Het project behoort tot de ontwikkeling van de Cadixwijk. De opdrachtgever heeft opgelegd dat de vier verschillende blokken door vier verschillende architecten ontworpen moest worden. Blok Pai is ontworpen door POLO architecten. Zij zijn trouwens ook aangesteld als coördinerend architect voor het hele project.

Binnen Kumpen zijn we met twee modelleers het 3D-model aan het opbouwen. De vragen die tijdens het modelleren opduiken, bekijken we samen met de architecten en ingenieurs om zo samen tot een goede oplossing te komen. Hierdoor lossen we heel wat vragen en problemen op zodat ze zich niet meer op de werf kunnen voordoen. Verder gebruikt Kumpen intern het model ook voor visualisaties, het opmaken van uitvoeringsplannen en meetstaten, planning volgen en nog zo veel meer.

Dankjewel om je werkomgeving met ons te delen. Heb jij misschien nog een persoonlijke boodschap voor bijna afgestudeerde ingenieur-architecten?

Het diploma ingenieur-architect is een super diploma om in handen te hebben. Dus nog even volhouden! Denk er zeker eens over na of het niet iets voor jou is om bij een aannemer te werken. Ik heb er in ieder geval nog geen seconde spijt van gehad!

A LUZ É BOA EM LISBOA*

Clementien Peeters

Zo goed als onvoorbereid vertrok ik eind augustus op Erasmus richting de zuiderse stad Lissabon. Enkel de woorden olá, sim en obrigada behoorden tot mijn voorlopige kennis van de Portugese taal. Maar ik zei tegen mezelf: “Ik zie wel hoe en waar ik daar terecht zal komen.” Mijn plan trekken was de boodschap. Ik had vijf nachten in een jeugdherberg geboekt, wat hopelijk genoeg zou zijn om een verblijfplaats voor een jaar te vinden. Alles bleek vlotter te gaan dan gedacht. Al na dag één had ik een kot gevonden en een week later stond ik al op een surfplank mijn eerste surfprobeerders uit te testen met mijn nieuwe kotgenoten.

Ondanks de zware aardbeving zijn er ook enkele stadsdelen intact gebleven.

Na twee weken de stad te verkennen, nieuwe mensen ontmoeten en genieten van de zon, werd het tijd om ook kennis te maken met de universiteit en het studentenleven. Voor Instituto Superior Técnico startte het academiejaar op 15 september. De eerste week was vooral wat zoeken en afwachten of de vakken wel voldoende zouden overeenstemmen met de vakken in België.

Het vak ontwerp volgen in het buitenland is vaak de grootste uitdaging. Hier in Técnico werden de Erasmusstudenten telkens met twee Portugese studenten in een groep onderverdeeld wat ervoor zorgde dat er een goede mix van studenten ontstond. Hierdoor konden we ook beter integreren in de groep Portugese studenten. Het ontwerp zelf is het creëren van een nautisch center, een recreatie- en trainingscenter voor zeilers, kajakkers en kanoërs, aan de oever van de Taag in het meer industriële gedeelte ten westen van het stadscentrum. Eerst en vooral is het voor Erasmusstudenten zeer boeiend om op locatie in Lissabon zelf te werken. Daarnaast zou zo een unieke ontwerpdracht die zich zodanig focust op de connectie tussen water, land en sport waarschijnlijk nooit in Leuven kunnen voorkomen.

Lissabon zelf is een stad met veel verscheidenheid. Er valt hier zoveel te beleven en te bezichtigen, dat ik zelfs na enkele maanden hier te verblijven nog steeds nieuwe plekjes ontdek en ervaar. Lissabon werd gebouwd op zeven heuvels en staat daarom bekend als ‘de stad van de zeven heuvels’. Hierdoor beschikt de stad over heel wat miradouro’s, wat uitkijpunten betekent. Van hieruit heb je altijd fantastische zichten en een geweldig overzicht van de stad.

PREMIOS
RUA FLORIDA

De geschiedenis van Lissabon heeft veel bijdrage geleverd tot de vormgeving van deze stad. Een zware aardbeving in 1755 heeft ertoe geleid dat een heel groot deel van de stad gereconstrueerd moest worden. Marquês de Pombal besloot een volledig nieuw stadsdeel te bouwen volgens een strak stratenpatroon en een regelmaat aan gebouwhoogtes. Dit is zeer duidelijk te zien in de wijk Baixa die een verbinding vormt tussen twee grote pleinen, Rossio enerzijds en Praça do Comércio anderzijds dat zich volledig opent naar het water toe.

Ondanks de zware aardbeving zijn er ook enkele stadsdelen intact gebleven. De wijken Alfama en Graça zijn iets hoger gelegen rondom het kasteel, waardoor deze minder risico liepen. Deze wijken staan bekend om hun smalle steegjes, doodlopende straatjes en wanorde. Net dit maakt het zo authentiek. Hier ronddwalen brengt je in zo een kleinschalige sfeer dat het zelfs romantisch kan beschouwd worden.

Ook net buiten het stadscentrum valt er heel wat te ontdekken. Eerst en vooral is er iets ten westen het stadsdeel Belém dat zich volledig aan het water begeeft. Het staat bekend om de Torre de Belém, het hiëronymietenklooster en het monument van de ontdekkingsreizigers. Naast deze gebouwen is Belém ook

de plaats waar Pastéis de nata worden gegeten. Dit is het typische Portugese gebakje dat overal te vinden is, maar oorspronkelijk uit Belém komt.

Vlakbij Belém bevindt zich Lx Factory, een voormalige industriële site die men enkele jaren geleden heeft omgetoverd tot creatieve locatie waar fashion, kunst, architectuur, muziek en allerlei evenementen thuishoren. De industriële gebouwen heeft men behouden, maar ingevuld met uiteenlopende functies zoals unieke kledingwinkels, bars, restaurants en galerijen. Lx Factory heeft zijn industriële sfeer behouden, maar voegde er een hippe en creatieve toets aan toe.

Ten noordoosten van het stadscentrum kan Parque das Nações bezocht worden. Deze wijk kwam er naar aanleiding van de werelttentoonstelling in 1998. Architecturaal heeft deze regio heel wat te bieden. Het futuristisch station Oriente werd gebouwd door Calatrava en het bekende Portugese Paviljoen van Álvaro Siza is ook deel van dit gebied.

Naast stad is er ook strand. Volgens onze normen kan ik zeggen dat men hier van zomer naar herfst, van herfst naar lente en van lente opnieuw naar zomer gaat. De winter slaat men lichtelijk over. Dit houdt ook in dat de stranden steeds te bezoeken zijn. Ten westen van

Lissabon bevinden zich Carcavelos en Cascais, de twee populairste badplaatsen met een directe treinverbinding vanuit Lissabon. Costa da Caparica ligt aan de overkant van de Taag. Dit is een veel groter strand, waar nog veel meer aan surfen wordt gedaan. Portugal is dan ook het surfland bij uitstek in Europa.

De industriële gebouwen heeft men behouden, maar ingevuld met uiteenlopende functies zoals unieke kledingwinkels, bars, restaurants en galerijen.

Een stad met zoveel facetten biedt ook een brede waaier van activiteiten en evenementen aan. Op verschillende locaties en uiteenlopende dagen van de week of maand vinden open markten plaats. De meeste van deze markten hebben zelfs hun eigen thema. Zo is er bijvoorbeeld Feira de Ladra in Alfama die zich vooral toespitst op tweedehands. In Jardim de Estrela is er maandelijks een

crafts en design markt gespecialiseerd in handgemaakte spullen. Ook in Lx Factory is er ieder weekend een markt die kunst beklemtoont.

Lissabon beschikt naast open markten ook over indoor markthallen. Zulke markten zijn oorspronkelijk bedoeld voor de verkoop van groenten, fruit, vleeswaren, vis, ... De laatste jaren heeft men echter meer mogelijkheden bereikt met deze markten. Mercado da Ribeira en Mercado de Campo de Ourique zijn vrij recentelijk omgebouwd tot 'eethallen' waar mensen in het midden plaats kunnen nemen en omgeven zijn door kraampjes die uiteenlopende gerechten aanbieden. Het concept van de typische markthal werd herdacht en leverde een plek op waar mensen samenkomen om te eten naar eigen keuze.

Nog enkele maanden te gaan en nog zo veel te beleven en te ontdekken. Laat de zomer maar gauw komen! Até logo!

* het licht is mooi in Lissabon

ETERNITMUUR

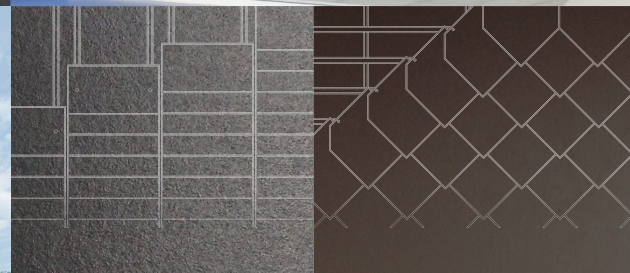
Wie een bezoekje bracht aan de ExistenzWeek kon er niet zomaar voorbijlopen: de Eternitmuur. Met deze dynamische indoor gevel boden we alle bezoekers de kans een tekening of boodschap toe te voegen en zo mee vorm te geven aan het gebouw. Tegelijkertijd kon je al doende leren om leien op een correcte manier op de achterconstructie te bevestigen. Het resultaat mocht er alleszins zijn! Bedankt voor jullie massale participatie en bedankt aan Eternit voor het materiaal en de mooie zwarte vezelcementleien.

INSPIRERENDE VEZELCEMENTLEIEN

Motieven en kleuren voor gevel en dak

Cielle [BE] - Ph. Bosquée [Marche-en-Famenne]

Kermt [BE] - Claes - Vanoppen [Kermt]

Barvaux [BE]
LRARCHITECTES [Tourinnes-Saint-Lambert]

Ontvang ons
boek met de meest
inspirerende
referenties:
Best of Slates 4

Ga naar: www.eternit.be/nl/dak/best-of-slates/

